

ՅԱԿՈՒՄ ՄԻՔԱՅԷԼԵԱՆ

Դրամագլուխ

Մարդիկ դրամագլուխներ կօգտագործեն իրենց գործարհներում, կամ ձեռնարկներում համար. մեկը՝ իր դրամը, մյուսը՝ իր ճարտար ձեռքերը, երրորդը՝ իր ձայնը, ուրիշը՝ իր գիտելիքները, եւ այսպէս՝ իւրաքանչիւրը իր ունեցած շահաբաժնի կամ զգալի կարողութիւններով գործի կը ձեռնարկէ, անուշտ յաջողելու եւ դրամ Եահելու համար:

Չանազան շեսակի դրամագլուխներու Ծանօթ էի, սակայն nsfի վերերը դրամագլուխի վերածելուն չէի հանդիպած, մինչեւ որ աչքովս տեսայ:

Խնդրոյ առարկան երիտասարդ մըն է, որ անթացողներով կը չափէ մայրերը, կարճ ժամանակէն վարէն վերերով ծածկուած իր սրունքները ցուցադրելով: Բարձրաձայն օգնութիւն կը խնդրէ, կը մուրա, եւ անցորդները ի տես իր «խղճալի» վիճակին, անմիջապէս փփն մէջ մանրութիւններ կը դնեն:

Կը յիշեմ զինք անցեալ տարուան, երբ Արքեպիսկոպոսի հրատարակած մայրերուն վրայի սրճարաններուն դիմաց կերթեալէր ու կը մուրա: Գիմա սկսած է Մաշոց տղոցային մայրերուն վրայ երթեալէն, «աշխատանքային» նոյն արտաքինով ու ձեւակերպութիւններով: Այստեղ ալ մարդիկ անարբեր չեն անցնիր ու փփն մէջ դրամներ կը դնեն:

Ես, որ մուրացող տարեց կիներուն մօտէն անարբեր չեմ անցնիր, ձեռքս չզնայ, որ այս երիտասարդին փփն մէջ մեծադարձ մը դնեմ: Չեմ գիտէր ինչն էր ձեռքս բռնողը. չհամոզուեցայ, սխալ բան մը տեսայ ընդհանուր դասերին մէջ: Նախ, որ երիտասարդ է, ապա, վերերով ծածկուած սրունքները զանազան չեն որ կողայ եւ անթացողներ գործածէ. իսկ որ ամենակարեւորն է՝ ինչո՞ւ բուժումի չի դիմեր: Անցեալ տարուան մինչեւ այս տարի սրունքին վերերը ինչո՞ւ նոյնը մնացած են... Ու կամայ սարուեցայ մտածելու, որ շինու բան մը կայ դասերին մէջ: Ոտերուն վերերը կեղծ չեն, մաշկային լուրջ բորբոքումի արդիւնք են, սակայն ինչո՞ւ չի դարմաներ:

Միամիտ հարցում է, չէ՞. ինչո՞ւ դարմանէ եւ գրկուի իր «դրամագլուխն», իր Եահու աղբիւրէն: «Շահու աղբիւր» ըսի եւ դասախոսականօրէն բերնէս դուրս չեկաւ, դիտեցի. մէկ րոպէի մէջ 4-5 հոգի փփն մէջ դրամ դրին: Վստահ եմ՝ 50 դրամէն դակաս դնող չեղաւ, սակայն եթէ ըսեմք, թէ իւրաքանչիւրը նուազագոյնը 20 դրամ դրաւ, ապա մարդը մէկ վայրկեանի մէջ 100 դրամ Եահեցաւ, մէկ ժամուան մէջ 100 X 60, իսկ մէկ օրուան մէջ, եթէ հաշուենք որ օրական 10 ժամ կը մուրայ, ապա, ուրեմն 100 X 60 X 10... Գաւազը դուր ըրէ՞ ու դասախոսուեցէ՞ ցնցուելու: Այս մարդուն ամսական եկամուտը Եահ աւելի է, քան նախարարի մը աշխատավարձը:

Գործ մը, որ զուտ Եահ է, ոչ աշխատանքի վարձք, ոչ եկամտախաբ, ոչ կողմնակի ծախսեր...

Թերեւս որոշ անձեր իմ նկատողութեան մէջ դաժանութիւն տեսնեն, սակայն լուրջ մտածողը կը հասկնայ, թէ ի՞նչ է իմ դիտարկումս ուն տուողը: Շահ գրեցի մուրացկաններու սխտու եւ վարկաբեկիչ երեւոյթին մասին, յակարակ երբ դառնաւ կիներ են խնդրոյ առարկաները՝ մայրեր ու մեծ մայրեր, որոնք իրենց յառաջացած սարիքին փողոցները կ'իյնան, կամ իրենց հարազատները զիրենք փողոց կը մղեն. չէ՞ որ անոնք ալ Եահաբեր դրամագլուխներ են, սակայն ոչ մէկ անդադար: Իսկ այս դրամագլուխի դասերը կրկնադասիկ սխտու ու զգալի է, որովհետեւ այս երեւոյթին ետին դեմքերուն անհոգութիւն մը կը նկատուի, ոչ անդաման օտարի աչքին, այլ մեր աչքին ալ: Եթէ Եահաբեկներու հարեմի մէջ չէ, առողջապահութեան նախարարութեան ալ հոգը չէ այսպիսի հիւանդոց nsfերու տղանցը:

Որոնք որ են այս «դիտարկումս» հովանաւորները, թող քիչ մը երկրի վարկին մասին մտածեն, երկրի արժանապատուութեան, փոխանակ այդ Եահերով խորովածի ու օդի սեղաններու տուրջ բաժակ բարձրացնեն հայրենիքի կենցաղը:

Օփերայի տարածի սրճարանները «աղանդակներ» կողմին, «աղանդակներ» է նաեւ որոշ մարդոց հոգիներուն մէջ բոյն դրած եսամոլական, Եահադիտական վնասակար ծրագիրները:

Այս բոլորէն ետք, եթէ սխալած եմ իմ նկատողութիւններուս ու փնտրանքներուս մէջ, կանխաւ, հրատարակաւ ներողութիւն կը խնդրեմ:

Մերօրեայ Փանջունիներ...

1 Պիտի չուզեմ նաեւ եմբարկուիլ Եազրճեանի խմբագրած կամ հեղինակած գիրքերուն լեզուաբերականական սխալները մասնաճեղու փորձութեան: Այլ դարձադարձ կուզեմ անոր աչքին գերանը ցոյց տալ իրեն իսկ: Եւ այդ գերանը՝ իր յօդուածին առաջին իսկ նախադասութեան մէջ՝ «Մարդկութեան, այդ թիւին՝ մեր ազգին մէջ անդակաս եղած են գրադարձներն ու բանասերները»: Ասիկա արեւմտահայերէն չեղաւ, ոչ ալ արեւելահայերէն, որ ներգոյական հոլով կ'առնէ (այդ թիւում), ոչ իսկ գրաբար, որ դարձեալ ներգոյականով կ'ըլլայ (ի թիւս): Գիմա՝ ի՞նչ ընենք, մեծ յեղափոխականին գրածները աղբանոց նետենք:

բ) Միտ խօսելով Ե. Ազատեանի մասին՝ Եազրճեան կը գրէ. «Այս արարածը կուսակցութիւնը քանի մը կտրուի բաժնելէ, Թէքեան Մաշոցային Միութեան Լուս Անճելոսի Արժան Եղբայրան Կարծարանը ծախել է Եւ զուարճ գրադարձ ետք»: Պիտի չուզեմ Ազատեանի դասերուն փաստաբանը ըլլալ, ան դէտք ալ չունի ինձի, քանի որ Եւրոպայի գերագոյն դասարանն արդէն օրերս յօգուտ ԹՄՄ-ի մերժեց ընդունիլ նոյն հարցով ներկայացուած գրադարձական դասը: Սակայն կուզեմ Եազրճեանին ըսել, որ եթէ իմ Ամերիկա ըլլա՞ր՝ այդ խօսքերուն եւ յակարակ «գրադարձ» բառին համար դասարանը զինք ոչ թէ կը դիմաւարտեր, այլ՝ կը դժակարգեր անբողոքի, որովս գրադարձը:

գ) Զիչ մը թուաբանութիւն: Մերօրեայ Փանջունին ըստ երեւոյթին Եահ վիրաւորներ է Ազատեանի այն ժողովուն, թէ «Նոր Գայասան, նոր հայրադէտ» Եահ ժողովը «քանի մը անիս հանգստանալէ վերջ կրկին գործի անցած է»: Ոչ, կը յարէ մեծ յեղափոխականը բարկաձայն, «Նոր Գայասան, նոր հայրադէտ» նախաձեռնութիւնը երբեք չէ հանգստացած եւ հանգստանալու միտք ալ չունի»: Ու որովս աղագոյց կը յիշեցնէ «անցեալ տարուան 15 դեկտեմբերին Վաղարշապատի մէջ ինքնաճարձներով բողոքի ելոյթ», ու զարմանով հարց կուտայ՝ «Կարելի՞ է անցեալ տարուան դեկտեմբերը յայտարարել մարտ ամիսէն «քանի մը անիս» հետո»: Արդարեւ, անխոստ յեղափոխական, որուն համար ամօթ է հանգստանալը, թէկուզ 3 անիս: Բայց իր

զայրոյթին մէջ անիկա չ'անդադարեաւ, որ դեկտեմբեր 15-էն մինչեւ մարտ 10 իսկարդէս «մի քանի անիս» կընէ, ինչպէս գրէ Եւ Ազատեանը:

դ) Ինչպէս տեսնուի՝ Եազրճեան թուաբանութիւն չի գիտէր: Գի գիտէր նաեւ դրամաբանութիւն, որ կրնար բարոյացուցական ըլլալ մտաւորական մարդու մը համար, եթէ այդ գումարը չվերաբերէր գործակալական վարձարութեան: Իր հոգը թելերուն սակ առնելով իրենց Եահ Փանջունիներէն ոմն Կարէն Պետրոսեանը, Եազրճեանը կը ժողովէ, թէ ան «երբեք չէ եղած Զումփաս հեռագրական կեդրոնի սնորհ», ինչպէս գրէ Եւ Ազատեանը, այլ «ընդամենը գործակցած է այդ Կարոյցին հետ», որուն համար ստացած է դրամաբանոր, որուն «ընդհանուր գումարը չէ գերազանցած երկու տասնեակ հազար ամերիկեան տոլար»... Այլ խօսով՝ Եազրճեանը կը կրկնէ այն, ինչ որ Ազատեանը գրած էր, ընդամենը մէկ ուղղումով: Գոյ խնդիրն այն է, որ Եազրճեանի համար այդ վարձարութիւնը, ընդամենը 20 հազար, յիշէ իսկ չարժէր: Անուշտ, այդ գումարը բնաւ համեմատելի չէ միւս փանջունիներու, օրինակ՝ յայտնի դրամաբանուհիներ Լեւոն Բարսեղեանի մը կամ Արթուր Սաֆուրցի մը ստացած վարձարութիւններուն հետ, սակայն այդ երբուրդն 20 հազարը Եազրճեանին համար եղաւ այդքան արհամարհելի, բացատրութիւն չունի:

ը) Գեղոգ Եազրճեան իր դասերուն սակ առած է նաեւ, փաստօրէն, Մայր աթոռի Կարգադատական ատենանոցումով եւ Ամենայն հայոց կաթողիկոսի վաւերացմամբ կարգաւորած հոշակուած՝ իր ժողովունով՝ «Եւրոգ 80 օծուած հոգեւորականներ»: Իրեն համար բնաւ կարեւոր չէ, թէ ի՞նչ դասաբանութիւն է ինչո՞ւ համար եկեղեցական խոսքային դասերին եւ արժանացնէր այդ մարդիկ: Մեծ յեղափոխականին համար անոնք բոլորն ալ կարիք ունին իր դասաբանութեան, եւ անոնց Եահին՝ Ռուսիոյ եւ Նոր Նախիջեւանի հայոց թեմի նախկին առաջնորդ, սխրահոշակ Կիրեղեանը: Իրեն համար բնաւ կարեւոր չէ, թէ ի՞նչն էր դասաբանը անոր կարգաբաժնին: Բնաւ կարեւոր չէ նաեւ այն նամակը, զոր գրած էր Կիրեղեանը ի գիտութիւն Գայ եկեղեցոյ նախադէտական բոլոր աթոռներուն, թէ իրեն վստահուած թեմը

կը յայտարարէր անգոստուած Մայր աթոռի եմբակայութեան: Իսկական յեղափոխական արար՝ արժանի նորօրեայ յեղափոխականներու ծափահարութեան:

ե) Որովս փանջունիական ավանդոյթներու Եահնակող, Գեղոգ Եազրճեանը չէր կրնար թելերուն սակ առնել նաեւ Ս. Գայիանի նախկին վանահայր եւ կարգաբաժնեւ վարդապետ (ներողութիւն՝ արեղայ) Կորիւնը: «Մեր նախաձեռնութեան անդամներն ու համակիրները, կը գրէ Եազրճեան գլխադրելով որոշ բառեր, Չեն ճԱՆՉՑԱՍ ու ԵՐԲԵՁ ՊԻՏԻ ՉՃԱՆՉՆԱՆ Գայր Կորիւնի կարգաւորութեան ԳԻՍԵՆ ԻՍԿ ԱՆՎԱՄԵՐ որոշումը»: Իրաւաբանութեան մէջ ասոր կարծեմ կընեն՝ ինքնիրաււորութիւն, այսինքն իր իրաւասութեան դուրս՝ իրաւունքի կամայական սնորհում: Նման, օրինակ, այն գեղապետին, որ ինչ-ինչ դասաբանով գրկուած է իր կողմէն, սակայն կը Եահնակէ զինուորական ուսադիրները կրել՝ առ չիցն իր համարելով համաճարութեան որոշումը: Թէեւ թէ՛ կողմնաւոր, թէ՛ կողմնաւոր գրկողը նոյն մարմինն է:

Եթէ այդպէս, հաղա ինչո՞ւ խորհուրդ չտալ ժամանակակից մեր յեղափոխականներուն զգայացունց Եայլ մը եւս առնելու. նկատելի ունենալով կարգաւորած արեղային բարեմասնութիւնները եւ յակարակ անոր թաւաբոյս մօտուր՝ զինք հոշակել ամենայն հայոց կաթողիկոս, կարգաւորած եղած 80-եակէն զտեւ առնուած իր նախկին եմբակողութիւններ եւ հանդիսաւոր օծումը կատարել, ապա «համայն հայութիւնը» հրաւիրել աշխատանքային: Գըլլա՞ր: Ինչո՞ւ չըլլար. մեր եկեղեցոյ դասաբանութեան մէջ նախադէտները կան: Խորէն Ա կաթողիկոսը օծուեցաւ ընդամենը երկու հայ եմբակողութիւններով, Վանայ Իօփանը Աղթամարի կաթողիկոս հանցեղաւ առնուած մէկ անգամ: Գա՛, մոռցայ յիշեցնելու կարեւոր բան մը եւս՝ օծման արարողութեան անդաման հրաւիրել միւս Փանջունին՝ Ոսկան Միսիթարեանը. թերեւս զգալի նուիրատուութիւն մըն ալ ընէ իր յայտնաբերութիւն նոր հիմնուած կաթողիկոսական աթոռին: Այդ դարազային «Նոր Գայասան, նոր հայրադէտ» Եահ ժողովը վերածուած կըլլայ «Նոր Գայասան, երկու հայրադէտ»-ի:

ՅԱԿՈՒՄ ԱՐԵՏԻՔԵԱՆ

ԼՐԱՏՈՍ

Արքեպիսկոպոսի անվճար դասեր՝ ԵՊՏ-ում

Թճնամու լեզվին դէտք է իրադէտել: Այս գիտելիքով, Երեւանի դէտքական համալսարանի Լեւոնիկ Ազգալոյսանի անվճար մարտական ակումբը սույն թվականի ապրիլի մեկից՝ հրավիրում է արքեպիսկոպոսի դասընթացների՝ անվճար հիմունքներով: Դասադրոցներն անցկացվելու է Եաբաթական երկու անգամ՝ ԵՊՏ գլխավոր մասնաճեմնում:

Գուտով եմ՝ ՊՆ-ն՝ իմ մասով, ԿԳՆ-ն՝ իմ մասով կ'իտեւենէն այս ամենին եւ անհրաժեշտութեան դեմքում կ'օժանդակեն:

Արայիկ Գարոբյանյանը կրկին սխալվում է

Փետրվարի 21-ին ԿԳ նախարար Արայիկ Գարոբյանյանը հայտարարել էր, որ «Բաղաբաժնի օրը» Անկախութեան տոնից հետո դէտք է երկրորդ լինի՝ ընդգծելով, որ դա կարող է անցյալ տարի տեղի ունեցած Բաղաբաժնի զարգացումների հետ:

Գայտարութիւնից դարձ երեւում է, որ ԿԳ նախարարն էլ ի «հեղափոխական զարգացումներու» Երջանակներուն է աղորմ եւ չի էլ դաստիարակում դուրս գալ, որովհետեւ, եթէ դուրս եկած լինէր, Մայիսի 8-9 չէր մոռնաւ, օրեր, որոնք բեկումնային են հայոց դաստիարակման համար: Ի դէտք, արգո Արայիկ Գ.-ն չգիտի, որ Բաղաբաժնի սկզբից երեւալ է լինում, հետո միայն Բաղաբաժնի, արժէ՞ հետին տղան մղել երեւանների դաստիարակման օրը:

Վերջում նաեւ նշեմ, որ նախարարն առիտաբար սխալ-

վում է, քանի որ տարբեր Բաղաբաժնի դէտք է լինի ոչ թէ մեկ, այլ՝ բոլոր օրերը:

Վահագն Վերմիլեանը՝ Բաղաբաժնի կոմիտեի նախագահ

Մարտի 21-ին, կառավարութեան հերթական նիստի ժամանակ, փոխվարչապետ Տիգրան Ավինյանի որոշմամբ Բաղաբաժնի կոմիտեի նախագահ է նշանակվել Վահագն Վերմիլեանը, որը 2017թ, եղել է Երեւանի Բաղաբաժնի խորհրդական՝ հասարակական հիմունքներով, 2014-17թթ.ին՝ Ռուսաստանի Դաւանութեան Օրյոլի մարզի գլխավոր ճարտարապետ, 1989-91թթ.ին՝ Ստեփանակերտի ճարտարապետ:

«Նախագծել եւ կառուցել են հինգ միլիոնից ավել շինություններ տարբեր երկրներում, այդ թվում՝ Դեմոկրատիկ օդանավակայանը. Սոչիի նավահանգիստը», - հայտարարեց Վ.Վերմիլեանը:

Կովկասի մահմեդականների վարչության նախագահ Նովրուզը կաղել է «դարաբադայան հաղթանակի» հետ

Կովկասի մահմեդականների վարչության նախագահ Ալլախուրդի Փաւազադէն արքեպիսկոպոսներին Եւրոպայի Եւրոպայի կաղակցութեամբ եւ հայտարարել. «Նովրուզի անեն մի տոնը ամրադրում է Դարաբադում հաղթանակի նկատմամբ մեր հավաքը»:

Գ. Գ.

➔ **1** Բայց, միևնույն է, դա չի դարձրել այն հարցը, որ եթե եւ Արթուրյանը (Ալիեղ Փա- շինյանի ասուլիսից անմիջապես հետո մի անգամ եւս հայտարարեց, թե դեմ է Արցախի վերադարձին բանակցային սե- ղան), եւ Միմսկի խումբը դեմ լինեն Ար- ցախի վերամասնակցությանը բանակ- ցություններին, ինչպես է վարվելու Հա- յասանը:

(Միջանկյալ ասեմբլ, որ այս հարցի ղախախախտում, այնուամենայնիվ, կարե- նոր է նաեւ այն ղախախտում, քանի որ հի- մա սկսվել է սարքեր խմբերից արտա- սող ինչ- որ փսփսուկ՝ նոր առաջարկնե- րի անհրաժեշտության մասին: Օրինակ՝ **Սամվել Բաբայանը** խոսում է հարցի կարգավորման մանրամասն ուրեւ մեծ դե- տալիաները սալու մասին: Բնականաբար քանի որ սարածաբանություն Ռուսաստ- անի ազդեցությունը մեծ է՝ հասկացվում է, որ նա միզուցե Ռուսաստանին մկասի ունի: Ու հավանաբար Արցախի խորհր- դարանում ներկայացված կուսակցու- թյունների վերջին անհանգստություն- անկադարձումը Բաբայանին ու մյուս- ներին է ուղղված , թե՛ կոչ եմ անում զերծ մնալ դեմակամության անվան- դույթներն ու արժեհամակարգը նսեմաց- նող հայտարարություններից ու ֆայլերից, բայց նաեւ Հայաստանի առավել առա- կայական մոտեցման ամրագրումն է դա համաձայն:

Նույն կերպ, մեր հաջորդ հարց- առա- ջարկին, թե սրճարանների աղանձնաժ- ման առումով ավելի լավ չի՞ լինի ունե- մալ ճանապարհային ֆարեգ-հայեցա- կարգ, ուր հսակ նշված կլինեն աղոր- ինի կառույցները եւ ամիսներ առաջ դեռ հայտնի կլինեն դրանց աղանձնաժման ժամկետները, որ այս անգամվա դեռ հա- մաժամանակային, այդ թվում՝ ֆաղափական ենթասեֆուսով աղմուկ չբարձրանա, ի ղախախտում վարչապետը բուն հարցից ժեղվեց ու սարավ աղորիություններն ուղղվելու եւ կանաչ սարածինները հանու- րյանը վերադարձնելու դառ: Դրան ոչ ոք դեմ չէ, մենք մեթոդների հսակեցման մասին էինք խոսում:

Ընդհանրապես՝ չորսուկես ժամ ասու- լիս սալ, որի ժամանակ հոգնում են բոլոր- ըր, այդ թվում՝ ինքը վարչապետը, թու- լացնելով ուժադրությունը, կրկնություն- ներ, զգացմունքային շեղումներ եւ լրագ- րողների հետ բանավեճեր թույլ սալով,

Լիրիկական եւ ոչ լիրիկական հարցեր

չգիտեմ որքանով է նդասակահարմար, երբ «ռեզիմենտ» հասկացությունն այս դեպքում վարչապետի օգտին կխոսե՞ր՝ անհարկի եւ անարդյունք կրկնաբանու- թյունների չհանելով: Հա, դե հասկանա- լի է, **Սերժ Սարգսյանը** լիրիկական հար- ցերի չէր ղախախտում (նրա հարցախ- նությունն սղագրությանը հղում անենք), իսկ Փաշինյանը դրանցից չի խուսա- փում, բայց անգամ միանգամայն չէ, թե որն է ավելի հարի դեմակամային : Անձամբ ինձ համար ընդունելի չեն դե- տալիաների ղեկավարի՝ արդարացման ե- րանգ ղարունակող բացատրությունները ինչու՞ չեն մեկնելու առումով: Ինչի՞ համար է արդարանում, լավ է արել, ու վերջ՝ եթե այդ մասին նախօրոք լիարժեք տեղեկացվություն սրվի: Իսկ թե ուղղա- թիռը դասարկ միտի դժգոհ եւ այլն՝ կան բաներ , որոնց մասին առհասարակ չարժե խոսել: Ընթանալիս կարելու էր նույնիսկ առավելությունն է, դաստիարա- կիչ դեր ունի, վարակիչ է, դա միզուցե հայերիս հոգեկեցվածի՞՝ հայրիշխանա- կան կոտ զծերի ֆաղափաբանման առու- մով դրական ազդեցություն թողնի: Եթե վարչապետն արդյունավետ աճախախտ եւ կարելու գործերում հաջողի՝ այդ թեմա- ները այնքան ճանաչողական կլինեն նույնիսկ մանուկում:

Իսկ քանի որ ձգձգված ասուլիսում շատ առանցքային հարցեր դուրս մնա- ցին, մենք այդ հարցերից երկու -երեք ա- մենակարելուներից հիմա՝ կուղղենք՝ վարչապետ Փաշինյանը միտ էլ հնարա- վորություն ունի այդ հարցերին ղախա- խանելու, մանավանդ՝ բոլոր հարցերի ղախախտումը բոլորը հենց նրանից են սղասում, ու դա էլ մի ուրիշ դրոբելն է:

ՀԱՐՑ 1. (Սեկնաբանությամբ)- Վար- չապետին գերլիազորություններով օժե- լիս՝ նախորդ իշխանությունը դա արել էր այն հեռանկարով, որ վարչապետ լինել Սերժ Սարգսյանը՝ այդ դառնոյն ֆաղա- փական մասը վերցնելով իր վրա, իսկ սե- ստության զարգացման ղախախտա- մասվությունը կիսեր առաջին փոխվար- չապետ Կարեն Կարապետյանի հետ: Այ- սինքն՝ գերմարդու լիազորություններ ղա-

րունակող իրավասությունը արդեն իսկ երկու մասի էր բաժանվելու: Մի մարդու համար իրոք բեռ է՝ արտերկր բազմաթիվ այցեր, դետալիաների եւ միջազգային կառույցների ղեկավարների ընդունելու- թյուն, ֆաղափական-աճախախտաղափա- կան խնդիրների խորից իմացություն եւ ուղղորդում: Այս դժվար բեռից էլ ավելի դժվար է համակարգել սնեստությունը՝ դա եւս գերազանց իմանալով: Մինչ- դեռ սնեստության արդյունավետ կառա- վարման համար սնեստական գործիմե- րին եւ իրողություններին խորից եւ մաս- նագիտորեն իմանալը թիվ մեկ ղայման է: Երբ հետեւում եւ կառավարության մի- սին (դիցուք՝ այս վերջինին), զգում ես, որ ամեն նախարար ու դառնոյն, իր ոլորտը լավ իմանալով եւ հանուն ոլորտի շահի ղայմարելով՝ վերնակը ձգում է իր կողմը, ուզում է հարցի իր ղախախտումն անց- կացնել, ու դա ամբողջության մեջ երկ- րին այդ դառնոյն օգուտ է, թե՛ վնաս՝ թվում է մինչեւ հարցի ղեկուցումը ոչ ոք մինչեւ վերջ չի հաճվելու: Ու ամեն ինչ կախված է լինում նրանից, թե վար- չապետ Փաշինյանն այդ դառնոյն ինչ- րդեւ կըմբռնի հարցը, կհասցնի՞ խորա- մալ մինչեւ ամենավերջին ենթասեֆուս- րը, կնկատի՞ այս կամ այն շահը: Այնպես որ՝ զուտ հասցնելու առումով չարժե կր- ճաճել առաջին փոխվարչապետի դառ- նոյն, ու, քանի կառավարության կա- ռուցվածի վերաբերյալ նախագիծն օ- րենք չի դարձել, արժե մտածել այս մա- սին, զսնել այնպիսի մարդ, որը իրադե- սում է բոլոր սնեստական իրողություննե- րին: Արդյո՞ք այս ուղղությամբ մտածում է վարչապետը, հարցս սա է:

ՀԱՐՑ 2.- Մեր ուղեւորափոխարման սարսափելի եւ անընդունելի ղախախտը վաղուց դարձել է բոլորիս խնդիրը, Երբ կսկսվի սրանսդորտի խնդրի կարգավո- րումը, երբ այլեւս ղառնված չենք երթելե- կի, բոլորս հոգնել ենք մի ուրիշ կարգի:

ՀԱՐՑ 3.- Երբ Երեւանի հասկապետ ոչ կենտրոնական թաղամասերում մայթերը կդադարեն խանութներին սղասարկող սարածներ լինել, այսինքն՝ խանութներ

կբացվեն այնտեղ, որտեղ հարակից սա- րած կա, ու խանութի կողով անցնող ճանաղարհը, մայթերը խցանված չեն լինի առափչների մեքենաներով կամ աղանձների արկղերով՝ սրանսդորտի համար խոչընդոտներ ստեղծելով: Սա ասիճանաբար անլուծելի խնդիր է դար- ձել, իսկ սրանսդորտային միջոցներն այդ սարածներով անցնում են մեծ դժվարու- թյամբ:

ՀԱՐՑ 4.- Հանրային հեռուստառա- դիոտերի խնդիրը վաղուց վերածվել է ազգային անվտանգության խնդրի, քա- նի որ ղախախտված վտանգ ունեցող երկ- րում աճախախտություններից ազատ լրատվությամբ եւ ֆաղափացի կրթող հանրային հեռուստասեստություն եւ ղախոյի (հանրային ղախոյի դեմում ղախախտ մասամբ սանելի է) հարցը հասկապետ հիմա հրամայական է: Այժմ երկու ոլորտների ղեկավար են ընտրվել: Սակայն երբ մայթում ես այդ երկու դառ- նոյնների համար ընտրող հանձնաժողով- ների կազմը, հասկանում ես, որ հենց նրանց թողսվությամբ են ընտրվել նախ- կին ղեկավարները, որոնց ստեղծած կա- ռույցները, մեղմ ասած, խնդիր չեն լու- ծել: Հասկապետ՝ հեռուստասեստության ղեկավարը, որի՞ հայկական մշակույթ- թի, զրականության ու լեզվի լիարժեք կրող չլինելու փաստով էին նաեւ մի- զուցե ղայմանավորված դասարկ ու ազգ փորող սերիալները, լրագրություն- ցից հեռու մարդկանց եթերին մոտ թող- նելը, հայոց լեզվի լայնածավալ ոսնա- հարումը եթերում՝ չխորանանք, շատ բան կարելի է ասել: Հիմա նույն հանձ- նաժողովներով ինչպե՞ս միտ ազգա- յին անվտանգության այս հարցը լուծել, էլի վերելից են ասելու՝ ում նշանակեն: Եթե անգամ օրենսդրական խնդիր էր նոր հանձնաժողովների ձեւավորումը, ավելի վաղ դեմ էր դա լուծել, այս մա- սին կարծիք ունի՞ վարչապետը: Պետու- թյան անվտանգության սար ղարունա- կող հարցում դետալիաների ղեկավարի կարծիքն , իրոք կարելու է:

Հարցերը շարունակելի են: Առայժմ այսինքն:

Նոր արեւային էլեկտրակայան Ըորժայի սարածաբանում

Շահագործման հանձնվեց 997.92 կՎտ ղիկային հզորությամբ արեւային ֆոտո- լեկտրական կայանը: Այն կառուցվել է Գեղարքունիքի մարզի Ըորժա համայն- քում, ծովի մակերեսից 1920 մետր բարձրության վրա: Տարածում սարեկան արեւափայլի սեռողությունը կազմում է 2629 ժամ, իսկ արեգակնային ճառա- գայությունը միավոր մակերեսին՝ 8133 ԱՁ/մ2:

Նախագծերը կատարված են հիմք ըն- դունելով «Շինարարական Նորմերի եւ Կանոնների» ղախանջները:

Կայանի գեներատորային մասը կա- ռուցվել է բազմաբյուրեղային ֆոտովոլ- տային մոդուլներով, որոնք 10 հաս 100 կՎտ ելքային հզորությամբ ինվերտորների փոփոխական լարման ելուսներից մա- լուխներով միանում են Ենթակայանի 0.4կՎ զլխավոր ընդունիչ վահաններին: 1600 կՎԱ սրանսդորմասորի միջոցով կայանը միանում է ցանցին 35կՎ կող- մից 35կՎ «ճանբարակ» Օղային Գծի մի- ջոցով:

Շղթաների զուգահեռ միացումներն աղախովված են ինվերտորներում. յու- րաբանջյուր 17 (15) շղթայի համար նա- խատեսված է առանձին ինվերտոր: Ըն- տրված են Hareon Solar արտադրության

15.23 տկու օգակար գործողության գործակից եւ 330Վտ ղիկային հզորու- թյամբ բազմաբյուրեղ HR330-W մոդուլի ֆոտովոլտային մոդուլներ: Ընդհանուր ֆանակը կազմում է 3024 հաս: Ֆոտո- լեկտրական կայանի զբաղեցրած մակե- րեսը կազմում է մոտ երկու հեկտար, մեկ մոդուլի չափերը՝ 1966մմ x 991 մմ x 40մմ:

Յուրաբանջյուր ինվերտորից առանձին մոնտաժված մալուխները հավաքվում են

0.4կՎ լարման ընդունիչ վահաններում եւ միացվում ընդհանուր հաղորդաձողերին ղարմիչների եւ ավտոմատ անջատիչների միջոցով:

Տրանսֆորմատորը 0.4կՎ մուտքային վա- հանին միանում է այլումինե դողակամ- ջակով:

0.4կՎ կողմում նախատեսված է էլեկտրա- տեղեկափայլ ցուցանիչների գրանցման ցանցային անալիզատոր: Այն ունի ծրագ- րավորման հնարավորություն:

Էլեկտրակայանը սարեկան կարող է արտադրել 1.75 միլիոն կՎտ.ժ էլեկտրա- կան էներգիա: Այսֆան էներգիա ՁԵԿ-ե- րում արտադրելու դեմում սարեկան կծախսվել ավելի քան 500 տոննա վա- նելիք: Շրջակա միջավայր կարսանես- վելին ազոտի եւ ծծմբի օֆիդներ: Տա- րածի լուսավորության համար սեղադր- ված են ԼԵԴ 75W 4000K սեսակի 19 լուսարձակներ:

Կայանի սարածը ցանկաղապսված է 2մ բարձրությամբ մեսաղացանցով: Տա- րածի հիմնական մուտքը արեւմտային կող- մից է:

Տարածը աղախովված է սղասարկ- ման համար անհրաժեշտ արտադրություն, ջրամատակարարման եւ էլեկտրամատակա- րարման համակարգերով:

Ենթակայանի սարածում սեղադրված է հակահրդեհային ծխի եւ ջերմասիճա- նի սվիչներ:Տարածն ամբողջությամբ զսնվում է սեսահսկման գոտում:

Ըորժայի սարածաբանում ներկա- յումս շահագործվում են ես երկու արե- ւային էլեկտրակայաններ, որոնք շահա- գործման են հանձնվել 2018թվականին:

ՍՏԵՓԱՆ ԳՐԳՐԵՅԱՆ
Տեխնիկական զինությունների քեկտանու
Լուսանկարը՝ հեղինակի

ԵՐՎԱՆԴ ԱԶԱՏՅԱԼ

Պետրոս, ԱՄՆ

Ավելի քան մեկ սասնածյակ հայոց Սուրբ Փրկիչ հիվանդանոցում անբովանդակ կյանքով ամորոջ Մետրոպոլիտան Սուրբաթյանի համար երկար ստասված վախճանը ի վերջո հասավ մարտի 8-ին: Թերի կլինիկայի ասել, որ իր կարճ կյանքի ընթացքում նա լավ առողջացավ: Նա խորագիտակ անձնավորություն էր և անկախ, ինքնուրույն մտածողությամբ սեր մի հոգեւորական, որ մեծ ազդեցություն էր թողել սասնածյակային համայնքի կյանքում՝ ինչպես իր կյանքի ակտիվ արհեստներով, այնպես էլ հեռագայում, երբ կաղը կտրել էր իրեն շրջապատող աշխարհի հետ: Հայ նշանավոր գրող և խմբագիր Ռոբերտ Հաստեճյանը իրավաբանական նշան է, որ նա ավելի լավ էր ազդեցություն գործել համայնքի վրա, երբ կորցրել էր գիտակցությունը, քան երբ կարողանում էր վերահսկել իր ֆիզիկական ու մտավոր գոյությունը,

կա, որ նրա ֆիզիկական և մտավոր առողջության փայլուն սկսվեց Հրանտ Դիմիթի քաղաքում արարողության ժամանակ: Չնայած ինքն ընդունված սարքեր ուղի էր ընտրել համագործակցելու թուրքական իշխանությունների հետ, Դիմիթի ստանությունը ամբողջապես ցնցեց նրան: Գուցե այդ ժամանակ էր, որ նա հասկացավ Արփիար Արփիարյանի «Կարմիր ժամուց» վերջի ֆախանայի (Ղարիբ սերտերի) կերպարանակալությունը: Բայց այդ դասից սկսած նա հանգստություն չգտավ և իր ֆիզիկական ու մտավոր կարողությունները անողորմաբար վաստակեց:

Մարտի 8-ին, ժամը ուղիղ 12.15-ին, երբ դասը դադարեց վախճանվեց, առաջնորդական տեղադրված Արամ արքեպիսկոպոս Աթեւոյանը նախագահ Ռեզեփի Թայիբ Էրդողանին էր հանդիպում Դիարբեքիրի Սբ. Կիրակոս եկեղեցում: Դա, անշուշտ, խորհրդանշական զուգահեռություն էր, քանի որ այդ եկեղեցին խորհրդանշում է անձամբ իր՝ Սուրբաթյան արքեպիսկոպո-

լի համոզել եկեղեցական խորհրդի հնազանդ անդամներին, որ իրեն «ընտրեց» առաջնորդական տեղադրում: Գործընթացը հեռու չընթացավ: Երևան եկան չորս թեկնածուներ, որոնց թուրքական կառավարությունը փորձեց իրար դեմ հանել: Բայց կողմերը որոշեցին Գերմանիայի առաջնորդ Գարեգին արքեպիսկոպոս Բեկչյանին ընտրել որդեկան ժամանակավոր ղեկավար: Թուրքական կառավարությունը մեծեց ընդունել համայնքի որոշումը: Փոխարենը ճանաչեց Աթեւոյանին որդեկան դասը, որովհետև վերջինս լավ էր ծառայել իր «եղբորը»՝ նախագահ Էրդողանին: Աթեւոյանը անդամակցեց մի հոգեւորական է, որ իրեն շրջապատել է անժամ գույքի հարուստ գործակալներով, բանկիրներով և կառուցադասողների խմբակցություններով, որոնք իրենց շահույթի տեսից ընկած մասնատան են և սնորհում համայնքին վերադարձված կալվածները: Նրանք անշուշտ մեծակ չեն թողնելու Աթեւոյանին, որն արդեն մոտ քառասուն տարեկան էր:

Փոթորկալից ժամանակների ստասուններով

Պատրիարքի մասիվանից հետո

որովհետև բավականաչափ վիճահարույց իրավիճակներ ստեղծվեցին իր անկարողության դասճանաչում: Նա վերջապես, անկման մի ամբողջ սասնածյակ դասընթաց թրջախոսությամբ: Բավականաչափ առողջ չէր, որ կարողանար կասարել իր դասակարգությունները, որդեկան համայնքի հոգեւոր առաջնորդի, ոչ էլ մահացած՝ որդեկան հնարավոր լինել կտրել Գորդյանի հանգույցը և անցկացնել իրեն փոխարինողի ընտրություն:

Համայնքը դժոխքի միջով անցավ կարողանալ մեծակելու համար մի հարմար ծրագիր, իսկ թուրքական կառավարությունը ամեն ջանք գործադրեց խոչընդոտելու համար որեւէ առաջընթաց այդ բնագավառում:

Սուրբաթյան արքեպիսկոպոսը դասընթացի գահին էր բազմել Սասնածյակում 1998-ի հոկտեմբերի 14-ին և ավելի քան քառասուն տարեկան նվիրվածությամբ ծառայել էր իր հոսին, զարգացնելով էկոնոմիկ կառույցը այլադասական համայնքների հետ: Ի հակադրություն իր հնացած բարոյական սկզբունքների, իր խարիզմատիկ կերպարի շնորհիվ լավ տեսարաններ վերագրեց իրենց նախնիների հավատքը և սկսեցին եկեղեցի հաճախել: Պետության հետ իր հարաբերությունները լավ չէին: Նա ստիպված էր լինել ձգված դասարանի վրայով փայլել կարողանալ մի կողմից իշխանություններին հաճոյանալու, և մյուս կողմից իր հոսի շահերը դասարաններում համար: Նա մոլորակ ինքնակամ թույլ չվեց, որ թուրքական կառավարությունը իրեն օգտագործի որդեկան «ֆաղափական գործիք», երբ սկսեց դասարանը սարքեր երկրներում Հայոց ցեղասպանության ճանաչման օրհանգիստի դեմ, և հանուն Թուրքիայի անդամակցությանը Եվրոմիություն:

Նման վարվելակերպ, անշուշտ, իր դեմ սրամարտեց ամբողջ աշխարհի հայությանը: Բայց դրանով նա չկարողացավ անվստահության երաշխիքներ դրել կառավարությունից: Նա ստացավ մահվան ստառնակիներ և անգամ իր վարչական գլխավոր կենտրոնը ենթարկվեց ռմբակոծման: Կարծիք

սի էր իր ժողովրդի թեմաներով շրջապատված լինելու հանգամանք: Սուրբ Կիրակոս եկեղեցին առգրավված էր թուրքական կառավարության կողմից, հետո վերադարձված՝ հայկական համայնքին, վերակառուցված հայերի և սեղի ֆուրդ ֆաղափարեցի ջանքերով, ապա նորից ֆանդված Էրդողանի կառավարության ձեռքով, երբ վերջինս ոչնչացրեց ֆաղափարություն սկսեց վարել ֆուրդի դեմ:

Հանդիման ժամանակ, «Բարեդաս ու բարեխիտ» Էրդողանը, որ վերահսկում էր եկեղեցու երկրորդ վերականգնման աշխատանքները, թվաբար իր էջում ցավակցություն էր հայտնում Սուրբաթյանների ընտանիքին և Թուրքիայում ամորոջ հայ ֆաղափարներին... հայերեն լեզվով: Մինչ հիվանդանոցի իր մահում անգիտակից դասընթաց էր դասարանը, կառավարությունը ամեն ջանք գործադրում էր խուսափելու համար վերջնական ու հստակ դասարանի արյուն համայնքին՝ նոր դասարանին ընտրության կառավարությամբ: Այդ խուսափողական կեցվածքն էլ համայնքը բաժանել էր երկու մասի, որոնցից մեկը դասարանում էր նոր դասարանի ընտրություն, իսկ մյուսը՝ աթոռակից դասարան: Երկար տարիների ձգձգումներից հետո երկու դասարաններն էլ մեծակ էին, բայց այդ ընթացքում Արամ արքեպիսկոպոս Աթեւոյանը կարողացել

էր համոզել եկեղեցական խորհրդի հնազանդ անդամներին, որ իրեն «ընտրեց» առաջնորդական տեղադրում: Գործընթացը հեռու չընթացավ: Երևան եկան չորս թեկնածուներ, որոնց թուրքական կառավարությունը փորձեց իրար դեմ հանել: Բայց կողմերը որոշեցին Գերմանիայի առաջնորդ Գարեգին արքեպիսկոպոս Բեկչյանին ընտրել որդեկան ժամանակավոր ղեկավար: Թուրքական կառավարությունը մեծեց ընդունել համայնքի որոշումը: Փոխարենը ճանաչեց Աթեւոյանին որդեկան դասը, որովհետև վերջինս լավ էր ծառայել իր «եղբորը»՝ նախագահ Էրդողանին: Աթեւոյանը անդամակցեց մի հոգեւորական է, որ իրեն շրջապատել է անժամ գույքի հարուստ գործակալներով, բանկիրներով և կառուցադասողների խմբակցություններով, որոնք իրենց շահույթի տեսից ընկած մասնատան են և սնորհում համայնքին վերադարձված կալվածները: Նրանք անշուշտ մեծակ չեն թողնելու Աթեւոյանին, որն արդեն մոտ քառասուն տարեկան էր:

Մյուս կողմից Էրդողանի բանքեր, համայնքի առաջնորդ Պետրոս Շիրիցյանը որոշ մարդկանց կանգնեց փափուս է, որ ճիշտ չէ հակառակվել կառավարության ցանկություններին:

Վրդովված Բեկչյանին ճանադարից վերացնելուց հետո, որդեկան թեկնածուներ մնացին Աթեւոյան արքեպիսկոպոսը, երկուսը Սահակ Մաւալյանն ու Սեդրակ Զուլճյանը՝ Գուրգարի առաջնորդը:

Հայաստանից: Համայնքի հավանաբար եթե հաճախ անձեմ, ապա անձեմահարմար հաճախ արքեպիսկոպոս Պարսանյանն է, որ թեև թեկնածուների շարքին չէ, բայց խիստ կարեւոր դասընթաց է զբաղեցնում Եվրոպայում, ավելի կոնկրետ՝ Վասիկյանում: Զուլճյանը չափից ավելի հայաստանյան է, որ ընդունելի լինի Էրդողանի կառավարության կողմից, որն արդեն իր ընտրությունը կասարել է: Հակառակ իրենց կանգնածներին, երկու գործող կաթողիկոսներն էլ, ինչպես նաեւ սեղի հայ համայնքը, հարգանքով են վերաբերվում Աթեւոյանին, մկաթի ունենալով, երեւի, թե ի վերջո նա է, այս կամ այն կերպ, զբաղեցնելու հաջող դասարանի աթոռը: Էրդողանի բռնադատական իշխանությունը գործադուր է դարձել ավելի քան 350 հազար գիտնականների, լրագրողների, իրավաբանների և զինվորականների: Ավելին, նա արհամարհում է, ձեռնոց է նետում ամբողջ աշխարհին: Պատրիարքի գահին հարկադրաբար հյու-հնազանդ մի հոգեւորական բազմեցնելը, ուստի, առաձեռնաբար մեծ մարտահրավեր չէ նորին գերագնացություն Սուրբաթյանի համար:

Մինչ սասնածյակային փոթորկալից ժամանակներ են ստասուն, թող խաղաղությամբ ի սեր հանգի նորոգ հանգուցյալ դասարանը:

Թարգմ. ՏՄԿՈՒՆ ԾՈՒԼՊԵՏՅԱՆԷ (The Arm. Mirror-Spectator)

ԵՊՀ-ում տեղի ունեցավ Գրիգոր Գուրգարյանի կիսանդրու հանդիսավոր բացումը

ԵՊՀ գլխավոր մասնաճեմքի մասնաճեմքում մարտի 19-ին համալսարանի հիմնադրման 100-ամյակին նվիրված միջոցառումների շրջանակում տեղի ունեցավ ակադեմիկոս Գրիգոր Գուրգարյանի կիսանդրու բացման հանդիսավոր արարողությունը:

Կիսանդրու բացմանը ներկա էին ԵՊՀ ռեկտոր Արամ Սիմոնյանը, Կոստյուկիայի կենտրոնի ղեկավար, «LARES» եվրոպական շեփոքերական ծրագրի ղեկավար խորհրդի անդամ, ֆիզիկամաթեմատիկական գիտությունների դոկտոր, դոկտոր, Գ. Գուրգարյանի որդի Վահագն Գուրգարյանը, ԵՊՀ-ի եւ սարքեր բուհերի դոկտորատաբարաստական կազմի ներկայացուցիչներ, գիտնականներ ու մեծերմներ: Կիսանդրին հեղինակել է ֆանդակագործ Տիգրան Սուրաբյանը:

Պրոֆ. Արամ Սիմոնյանը բացման խոսքում ողջունեց ներկաներին և ասաց, որ մեծ դասակ է Գրիգոր Գուրգարյանի նման համալսարանական ունենալը. «Այս կիսանդրին մեմ բացում ենք որդեկան հարգանքի տուրք մեծ գիտնականի հիշատակին, որը երկար տարիներ դասավանդել է Երևանի դասական համալսարանում և եղել է Աստղաֆիզիկայի ամբիոնի հիմնադիր կազմում»:

Միջոցառման ընթացքում ակադեմիկոս Գրիգորյանի մասին ներկաների համար կենսագրական ակնարկ կարդաց Տիգրանի թանգարանի խորհրդի անդամ, դասաւարտ Կարեն Բայրամյանը: Նա հիշատակեց Գ. Գուրգարյանի ավելի քան 200 գիտական հոդվածներն ու մեկ սասնածյակ սովորածակալ մեմագրությունները՝ նվիրված աստղաֆիզիկայի հիմնադիրներին: Նա նշեց, որ Գուրգարյանը դեռեւս 1960-ականներին ղեկավարել է Արեգակի ու աստղերի գերմանուսակայուն ու ռեմոնտային դիտումները, ինչպես նաեւ նրա ղեկավարությամբ ստեղծվել են «ՕՐԻՈՆ» շեփոքերական աստղադիտարանները, որոնք գերագնացում էին ժամանակակից աշխարհում իրականացվող շեփոքերական գիտափորձերը և հանգեցրել էին կարեւորագույն գիտական արդյունքների:

«Գուրգարյանի ստեղծագործական ժառանգությանն են դասկանում նաեւ բազմաթիվ կսավներ, փիլիսոփայական էսսեների գրքեր՝ նվիրված գիտությանը, արվեստին», - ընթերցեց դասընթաց Բայրամյանը:

Ելույթով հանդես եկավ ակադեմիկոսի աւակերներին Գրիգորյանի մրցանակի դասկանելի Սեոն Զախարյանը, որն անդրադարձավ Գ. Գուրգարյանի բեղմնավոր գիտական գործունեությանն ու վասակին:

Անվանի գիտնականի որդին՝ դոկտոր Վահագն Գուրգարյանը, խոսելով հոր թողած գիտական ժառանգության մասին, շեշտեց, որ ուստի է ներկա լինելու նրա կիսանդրու բացման արարողությանը: «Համալսարանի ղեկավարությունը, հաճախ արձեւելով Գ. Գուրգարյանի գիտնականի վասակը հայաստանյան գիտության մեջ, գնահատելով նրա բազմաձայն դասախոսական գործունեությունը համալսարանում, զսավ, որ վերջինս դաս է վերադառնա համալսարան և հավերժանա այս դասավոր ճեմարանում», - ասաց Վ. Գուրգարյանը:

ՄԱՐԵՆԱ ԱՌԱՐԵՆՅԱՆ
<http://www.yu.am/news/hy/Official-opening-ceremony-of-the-bust-of-Grigor-Gurzadyan>

ՀՈՎԻԿ ԱՅՅԱԼ

Նազարբաևի դասը

Ղազախստանի նախագահ Նուրսուլթան Նազարբաևը դիմել է ղազախ ժողովրդին: Եւ քանի որ ղազախ ժողովուրդը մեզ համար ռազմավարական դաճակալից է, դարավոր էլ կատի՛ ուղղակի դասնոթյան իմացութիւնս թոյլ չի տալիս, ուրեմն մենք էլ լսենք, թէ ի՞նչ է ասել Նուրսուլթան Աբիլբեկիչը: Մենք բոլորս տեսնում ենք, որ աշխարհը փոխվում է, սեղում չի մնում: Ի հայտ են գալիս նոր հնարավորություններ, նոր գլոբալ տեխնոլոգիական, ժողովրդագրական մարտահրավերներ: Աշխարհի անկայունությանը մենք հետեւում ենք ամեն օր: Յուրաքանչյուր սերնդի սրված է լուծելու իր ժամանակի խնդիրները: Ես եւ իմ սերունդը մեր երկրի համար արել ենք այն ամենն, ինչ կարող էինք, թող հաջորդ սերունդը Ղազախստանն ավելի լավ դարձնի: Նոր սերունդը թող աշխատի համուն երկրի, համուն ժողովրդի, որ կյանքն ավելի լավ լինի, քան մեր ժամանակ էր:

Ես չեմ ուզում խոսել աշխարհում կատարվող փոփոխությունների մասին, որոնց ամեն օր հետեւել են Ղազախստանի նախագահի աշխատակազմում եւ զեկուցել Նազարբաևին, առավել եւս չեմ ուզում խոսել Ղազախստանի մասին՝ Նազարբաևից հետո: Միայն ասեմ, որ Նազարբաևը նախագահական լիազորությունները հանձնել է Սենատի նախագահ Զասիմ Ժոնարս Տոկաեվին, որն իմիջիայլոց 62 տարեկան է եւ արդեն առաջարկել է երկրի մայրաքաղաք Աստանան անվանափոխել՝ Նուրսուլթան:

Ես ուզում եմ խոսել Նազարբաևի սկզբ դասից: Նախ նա չմնաց այնքան, որ ղազախները Աստանայից՝ մինչեւ Ալմա-Աթի բղավեն «Նուրսուլթան, հեռացիր», ինչն ի դեպ նույնիսկ Ղազախստանում է հնարավոր: Մարդ իմիջ որոշեց հեռանալու իր ժամանակը: Ընդ որում, քանի որ իրեն ոչ ոք չի հեռացրել, Նազարբաևը մնում է իշխանության: Նա Եւրոմայակելու է լինել Ղազախստանի Անվանազոյության խորհրդի քարտուղար, ինչը Սահմանադրությունը Նազարբաևին թոյլ է տալիս, եւ մնալու է իշխող՝ Նուր Օթան կուսակցության նախագահը, այսինքն երկրի հաջորդ նախագահը, ով էլ որ նա լինի, եւ հասկանալի է, որ նուրթանցի է լինելու, հաւանաբար է լինելու ոչ միայն ղազախ ժողովրդին, այլեւ Նազարբաևին, գուցե նույնիսկ նախ Նազարբաևին կամ միայն Նազարբաևին: Ղազախստանի արդեն նախկին նախագահը խաղաղություն, մերձակցություն եւ սրամաքանություն չի մտղթել իր երկրին, քանի որ կարողացել է հեռանալ այն ժամին, երբ իմիջ դեռ այդ ամենի համար կարող է լինել դաստիարակման: Նազարբաևը մաքուր ասել է մի զանգ կարեւոր բան՝ աշխարհի հետ ղեկ է փոխվեմ մաքուր մենք:

Ես ուզում եմ խոսել Նազարբաևի սկզբ դասից: Նախ նա չմնաց այնքան, որ ղազախները Աստանայից՝ մինչեւ Ալմա-Աթի բղավեն «Նուրսուլթան, հեռացիր», ինչն ի դեպ նույնիսկ Ղազախստանում է հնարավոր: Մարդ իմիջ որոշեց հեռանալու իր ժամանակը: Ընդ որում, քանի որ իրեն ոչ ոք չի հեռացրել, Նազարբաևը մնում է իշխանության: Նա Եւրոմայակելու է լինել Ղազախստանի Անվանազոյության խորհրդի քարտուղար, ինչը Սահմանադրությունը Նազարբաևին թոյլ է տալիս, եւ մնալու է իշխող՝ Նուր Օթան կուսակցության նախագահը, այսինքն երկրի հաջորդ նախագահը, ով էլ որ նա լինի, եւ հասկանալի է, որ նուրթանցի է լինելու, հաւանաբար է լինելու ոչ միայն ղազախ ժողովրդին, այլեւ Նազարբաևին, գուցե նույնիսկ նախ Նազարբաևին կամ միայն Նազարբաևին: Ղազախստանի արդեն նախկին նախագահը խաղաղություն, մերձակցություն եւ սրամաքանություն չի մտղթել իր երկրին, քանի որ կարողացել է հեռանալ այն ժամին, երբ իմիջ դեռ այդ ամենի համար կարող է լինել դաստիարակման: Նազարբաևը մաքուր ասել է մի զանգ կարեւոր բան՝ աշխարհի հետ ղեկ է փոխվեմ մաքուր մենք:

Ղալայ Լամայի ընկերը

Չի բացառվում, որ աշխարհի ամենաերջանիկ երկրներին որոշողները այդ որոշումը կայացնում են սաունայում: Ամեն դեպքում արդեն երկրորդ անգամ անընդմեջ, աշխարհի ամենաերջանիկ երկիր է ճանաչվում Ֆինլանդիան: Ամենադժբախտը՝ Հարավային Սուդանն է, բայց քանի որ մենք սիրո հեղափոխություն իրականացրած ժողովուրդ ենք, իսկ սերը երջանկության հիմքն է, խոսենք երջանկությունից:

Միանգամից ասեմ, որ մարդն ամենեւին էլ երջանկության համար չի ստեղծվել, քանի որ աշխարհում ավելի կարեւոր բաներ կան: Օրինակ կյանքը, որի միայն մի մասն է երջանկությունը, այն էլ՝ չնչին: Չմայած սրան՝ Հայաստանի նոր կառավարության ծրագրում կարող ենք, որ կառավարության նպատակը Հայաստանի քաղաքացիներին երջանկի դարձնելն է: Ցավով չեմ մանրամասնել, թե Հայաստանի քաղաքացիները ղեկ է երջանկի լինելն ամբողջ կյանքում եւ օրվա բոլոր ժամերին: Իսկ սա զանգ կարեւոր է, քանի որ համայնքում եւ հավերժ երջանկությունը հոգեբանության մեջ հիվանդություն է, եւ ես մեծ հույս ունեմ, որ կառավարությունը այս մասին չզգի, հակառակ դեպքում նպատակ չէր ունենա Հայաստանի բոլոր քաղաքացիներին հիվանդացնել:

Բոլոր դարազաններում կառավարության այս նպատակը օրերս մնալիցից Ազգային ժողովում: Կարող եմ հավասար, կարող եմ ոչ, բայց դասազանվորներն ու արդարադասության նախարար Արսակ Չեյնայանը զանազան լուրջ դեմքերով, նույնիսկ կոշ բանավեճերով, փորձել են դարձել, թէ ի՞նչ է երջանկությունը: Սա այն դարազայում, երբ աշխարհի ոչ մի փիլիսոփա, ինչ աշխարհ փիլիսոփայում է, չզգի այս հարցի դասասխանը: Նախարար Չեյնայանն, օրինակ, ասել է, որ հեղափոխությունից հետո Հայաստանի քաղաքացիները իրենց ավելի երջանկի են համարում, քանի որ եթե առաջ ստանում էին արդարության 16 հազար նոստ, ապա հիմա ստանում են 25 հազար դրամ: Նախարարը, սակայն, չի մանրամասնել, թէ ինչպե՞ս կարող է մարդն իրեն երջանկի համարել, երբ արդարության նոստ է ստանում, թեկուզ 9 հազար դրամով ավելին, քան առաջ, բայց դա կարեւոր չէ: Կարեւորն այն է, որ Ազգային ժողովում այդպես էլ չեն հասկացել, որ երջանկությունը չի կարող ունենալ հստակ սահմանում, բանաձեւ եւ լինել համընդհանուր: Օրինակ Էսոնիայում մարդիկ երջանկանում են, երբ օրը արեւոս է լինում (ի դեպ, Ֆինլանդիայում էլ), իսկ օրինակ Չարդում ամենաերջանիկ օրերը մայր օրերն են, իսկ եթե մաքուր ամառն է գալիս, ապա չարդեցիները դարձապես դողում են երջանկությունից: Կամ, ասենք Նյու Յորքի ֆոնդային բորսայում աշխատող երջանկանում է, երբ մալթի համաաշխարհային զենք ստանվում են, քանի որ այդ ստանումներից իմիջ միլիոններ է աշխատում, իսկ օրինակ Բուենոս Այրեսի արվարձանում աղորդ ձկնորսը երջանկանում է, երբ զսնում է այն միակին, որի հետ ամբողջ կյանքում երազել է սանձոդ դարել: Առհասարակ մարդիկ երջանկանում են արթն առնելուց, քանի որ նրանց սխրության դասառններն են արթն: Օրինակ ղեկավարը գրող անարթն է, երբ իր եղբայրը հիվանդ է, բայց սխրում է, երբ իմանում է, որ Անսարկտիդայում մանուշակներ չեն աճում:

Իմիջիայլոց, չմայած աշխարհի ամենաերջանիկ երկիրը Ֆինլանդիան է, բայց աշխարհի ամենաերջանիկ մարդն ամենեւին էլ Ֆինլանդիայում չի ապրում, ավելին՝ ֆինն էլ չէ: Ըստ միջազգային հետազոտողների՝ նա ծագումով ֆրանսիացի Մասյե Ռիկարդն է, որն ապրում է Հնդկաստանի բուդայական վանքի մեկում: 66-ամյա վանականը բուդայական զբաղվում է արդեն 40 տարի եւ թողել է փարիզյան քաղաքակրթ եւ բարեկեցիկ կյանքը՝ հանուն... երջանկության: Ռիկարդը համարվում է Ղալայ Լամայի ընկերը:

Հայաստանը անցյալ տարվա համեմատ 13 կետով առաջադիմել է երջանկության ցուցանիշներով: Եւ հիմա 116-րդն է... 156 երկիր մեջ: Երջանկի եղեմ:

Իսկ գիտե՞ք որ...

Ազգային ժողովի դասազանվոր Լուլուի (Լուսինե Բաղայան) երկրորդ գրառումը՝ միեւնույն թեմայի շուրջ ինձ գրելն ավելի հետաքրքիր է թվում քան առաջինը: Ի դեպ, Լուսինե Բաղայանին Լուլու ասել կարելի է: Օրինակ՝ Առաքել Մովսիսյանին՝ Շնայս, Սամվել Ալեքսանյանին՝ ԼՖիկ ասել չի կարելի, իսկ Լուսինե Բաղայանին կարելի է, քանի որ մարդն իր ֆեյսբուքյան էջում, այնտեղ, որտեղ գրանցում են ամուսնը, գրել է՝ Լուսինե Բաղայան (Լուլու):

անգամ խնդրել է իր ֆեյսբուքյան գրառումը, այսինքն լուրջ աշխատանք է տարել, որպեսզի այն համարել ստացվի: Կարելի է, անուշտ, լրագրությունից բան չհասկացող մարդկանց բացատրել, թէ ի՞նչ է լրագրությունը, բայց դա համարում եմ անիմաստ գործ, մանավանդ որ լրագրության ֆակուլտետը գերազանցությամբ ավարտածներից շատերը նույնպես այդպես էլ չեն հասկանում, թէ ինչ է լրագրությունը:

Երկրորդ գրառումը Լուլուն շնորհակալություն հայտնեց, որ իր նախորդ գրառումը տարածել են (մնադատելու համար), եւ իր՝ «նվաստի» նշանակությունը, փաստորեն, կարեւորել ու ընդգծել են: Այս գրառումն ինձ հասկալի կարեւոր թվաց, քանի որ այստեղ հարցը միայն Լուլուն է նրա մտքը չեն: Խնդիրն այն է, որ Հայաստանում զանազան մարդիկ չզգի, թէ նրանք ի՞նչ են ամուսն եւ որտեղ են աշխատում: Առաջ էլ եր այդպես: Օրինակ՝ նույն Առաքել Մովսիսյանը, երբ Ազգային ժողովում հայտնում էր, լրագրողներին էլ բռնաբարության մասին հարցազրույցներ էր տալիս, չէր հասկանում, թէ իմիջ որտեղ է: Կամ, երբ Սամվել Ալեքսանյանը այդպես էլ գոնե մեկ անգամ ելույթ չունեցավ՝ ԱԺ անբիռնից, չհասկացավ, որ իմիջ դասազանվոր է, իսկ դասազանվորները ինչ են: Հիմա՝ Լուլուն է. մարդը չի հասկացել, որ իմիջ արդեն Ազգային ժողովի դասազանվոր է, եւ ուրեմն ինչ էլ ասի, որտեղ էլ ասի, ում մասին էլ որ ասի, դա տարածվելու է, քանի որ իմիջ մաքուր դասազանվոր է: Ավելին, քանի որ իմիջ իշխանական թիմի դասազանվոր է, ուրեմն նրան մնադատելու են ավելի զանգ, քան զովելու են, որովհետեւ իշխանությանը զովում են այն երկրներում, որոնց կոչում են բռնադատություն:

Երբ կսովորեն մեր դասազանվորները, որ իրենք արդեն դասազանվոր են, կամ նախարարները, որ իրենք նախարարներ են, կամ վարչապետը, որ Հայաստանի ոչ բոլոր քաղաքացիները գիտեն, թէ ֆեյսբուքն ինչ է, բայց Հայաստանի բոլոր քաղաքացիներն են դասազանվոր: Ն. ԱՅՅԱԼ

ԼՐԱՏՈՒ

Ի՞նչ սոյանել ԵՏՍ վարչապետների նիստից

Ամրիկի 30- ին Երեւանում տեղի կունենան ԵՏՍ վարչապետների նիստ: Արդեն իսկ Հայաստանի եւ Ռուսաստանի վարչապետները հեռախոսազրույցով մնալից են այդ նիստի հետ կապված հարցեր: Մեզ համար այդ նիստը հետաքրքիր է կենսական նշանակության հարցերի՝ զազի զնազոյացման, էներգետիկ եւ սննդային միասնական օուկային մեր երկրի անխոչընդոտ մասնակցության առումով: ԵՏՍ վարչապետների նիստում, որն այս տարի նախագահում է Հայաստանը, կկարողանա՞ մեր երկրի ղեկավարությունը օրակարգ ուղղորդել մեզ հետաքրքիր հարցերով:

Քաղաքացու օր էլ կունենանք

Կառավարությունը լրացնում է «Տոների եւ հիշատակի օրերի մասին» ՀՀ օրենքը՝ այնտեղ ավելացնելով եւս մեկ արժանահիշատակ նշանակող մարդիկ վերջին շաբաթ օրը հայտարարվում է քաղաքացու օր, այդպիսով ամառաշրջանում նախորդ տարի մարդկանց արժանապատիվ անհատները: Եթե մարդիկ վերջին շաբաթ օրը հանընկնի մարդիկ 24-ի հետ, ապա այդ օրը կնշվի հաջորդող կիրակի: Իսկ հետաքրքիր է Սահմանադրության օրը ինչպիսի քաղաքացու օր չէ: Եթե այս սրամաքանությամբ արժանապատիվ Հայաստանում եւ Արցախում այնքան օրեր կան, որոնք արժանի են հիշվելու, ասենք՝ զինադադարի օր, հիմնի օր, գերի օր, գյուղացու օր, գործարարի օր, հացթուփի օր, եւ այդպիսի օրերում: Եւ տարվա օրերը չեն հերիքի տոներին: Լրջացեմ: Մ. Խ.

ԳԵՂԱՍ ԲՅՈՒՐՈՒՄՅԱԼ

Հայաստանի Հանրապետությունում կարծես մի քանի և սկսվում, երբ Աստուծոյ յուրաքանչյուր օր ստիպված թե՛ դարձաւ իր անհատական զարգացման հետքերը...

Հայկական սովետական հանրագիտարանի 9-րդ հասրից տեղեկանում ենք, որ գրեթե հայերենացված այս գյուղի անվանումը դարձել է ռանգըրան է, որը նշանակում է հողի աշխատավոր, ճակատքով հիմնականում հողից ու արտադրած...

Եր ամեն օր միմյանց միջեւ ծավալվող խոսքերն ու գրույցը ՀՀ վարչապետի մասնակցությամբ շարունակվել: Այն ստացվեց, քանզի իրենց Նիկոլը, որին մեծագույն հարգանքով դարձնում վարչապետը էին դիմում, ամենայն անկեղծությամբ ու դարձապես եր ունկնդրում ու գրուցում, երբեմն դասասխանի ոճ ընթացում, գործնական առաջարկներ անում, սրված հարցերին հարցով դասասխանում, երբ հարկ էր գտնում՝ լռում էր, մեկ-մեկ էլ խոսուսումներ հնչեցնում: Ռանչդարեցիները հիմնականում թե՛ խոսքի, թե՛ տեսքի առումով կարծես ընկճված էին, իրենց խոսքերով ասած՝ վարկերի սակ կրած, զազից, խմելու ու ոռոգման ջրերից զրկված, արտադրած գյուղատնտեսական մթերքների իրացման վիճակից ներդրած, դրսից փողի տրամադրում... Ավելացրեք սրանց գյուղատնտեսի օլիգարխիկ խնամիական կաղերը, ունեցած ավագահանային բիզնեսը, համայնքի էլ արտադրարների արտադրարի ղեկավարները, մայրերի ու տղաների առաջնահերթությունների ցարից՝ մանկապարտեզի բացակայությունը, փողոցների անբարեկարգությունն ու գիտելիքի լուսավորությունը չունենալը, ստացվում է մի դասեր, որ ստիպված են աղում, արիները մաշում, քանզի հագու-

լիոնավոր դրամներից միմյանց հարյուր միլիոնավոր դրամներ կազմել: Արդյունում անունը կա, ամանում չկա, գյուղատնտեսարաններն իրենց ֆինանսական միջոցների ղեկավարի են խոսում, գյուղատնտեսներն էլ հողի հարկը վճարելու անկարողությունից:

Եկավ կոլը, հաղթեց սովը

Ասվածը հանրահայտ ճշմարտություն է, քանզի այս անասնատնտեսարանում հոգաբարձուքան եւ ուսուցչուքան դայաններում յուրաքանչյուր առավոտ եւ երեկո կաթի այնքան քանակ է սալիս, որ խնամողները ներդրուքունը մասամբ հաղթահարում է, այսպէս ասած՝ սոված չի մնում: Տողերիս հեղինակը հարցումներ է անցկացրել իր բնակավայր Չեյթուն վարչական քաղաքի սասնյակ ընթանիներին կաթնամթերք վաճառող Կոսայի ու Գեղարունիի մարզերի անասնապահների քաղաքում, կաղված սեփական անասունների կաթնասվուքան հետ: Պատասխանները տարբերվել են արված արքեր ժամանակահատվածներում օրական 7-8 լիտրից մինչեւ 12-13 լիտրի սահմաններում՝ միջին էներգետիկ արժեք դարունակող կերերի օգտագործման դարագայում: Եթե հարցը տեղափոխենք Ռանչդար գյուղական համայնք, այստեղ կարե-

ղագործների աշխատանքի արդյունում: Միայն չզիտես ինչու են դրանք հայտնվում վաճառատներին ու ցուցափեղեկներում, երբ աշխատիքի ուղև այլ վայրում դրանց հիմնական տեղը անասնագործն է: Ահա այն դարգ գործընթացը, որի արդյունում արքեր երկրների կաթ արտադրողներն իրենց միլիոնավոր կոլերից արեկան 12-15 հազար լիտր կաթնասվուքուն են աղահովում: Կվաճառես այն, թե՛ դրանից կարագ ու դանիր կդարձաւ, քանզի դրանք երկարաժամկէտ դաշտանման քաղաք ունեն եւ առավել բարձր գին են երաշխաւորում, քո գործն է, քո բիզնէս հետաքրքրուքունը: Ահա այն դարգ ճանաղարիը, որով անցնում է մեր բոլորի համակարգը վայելող հողանդական լինի թե՛ իսրայէլական գյուղատնտեսուքունը:

Կխոսվի՞ արդոք այսօրինակ գործընթացների քուրջ ՀՀ վարչապետի այցից օրեր հետո, ցույց կտա ժամանակը: Իրադարձուքունները հուրում ու վկայում են, որ՝ ամենայն հավանականութայմբ չի խոսվի: Աղագուքունը մինչ այսօր համադասարան մասնագիտական մեքի գրեթե աննկատ դաշտանման, վիճակը յուրօրինակ ինքնահոսի մասնելու գործելաոքունը: Ասվածի վկայութայունն է մասնագիտական մեքի այն հասկանալի անարքեր դաշտանման, որ նկատվում է ՀՀ գյուղատնտեսութայն նախարարութայունը այլ դէտական մարմնի մաս դարձնելու ոռոքման հանդէտ: Գյուղական մոտ 900 համայնքները, սասնյակ ագրարային անվանվող միջին ու բարձրագույն ուսումնական հաստատութայունները կարծես ընդունելով իրենց անգորութայունից մինչեւ անգործութայունը, որեւէ ձայն-ժողում չեն հանում սույն ոռոքման աղիքով, հիմնավորելով, որ իրենք ոլորտում անելիք չունեն: Ընդվզելու որեւէ դրեւտում չկա նաեւ բուն նախարարութայն աշխատակազմում, քանզի արդէն իսկ վախտ են, որ քարունակելու են իրենց գործունեութայունը նույն ոքով, իրենց հասուկ մոտեցումներով: Իսկ դա միանքանակ հաստատում է, որ ՀՀ վարչապետի հետքական յուրաքանչյուր այց որեւէ գյուղական համայնք՝ այն նույն դասերն է ուրվագծելու, ինչի սկանատեսը եղանք Ռանչդար համայնքում:

Անգամ եթե գյուղական բնակավայրը հնչել ու գեղեցիկ Բերտատս թե՛ Մեղրաձոր անվանվի, գյուղաբնակի հոգը դրանից չի թեթեանա: Խնդիրն այլ բացարքութայուն ունի, որը կոչված են դարգել եւ լուծել այն իրենց գործունեութայն նդատակ հոչակած դէտական այրերը՝ գյուղատնտեսութայն քարային մասնագեքից մինչեւ բարձրագույն դատքոնյաները. եթե, իհարկե, գյուղալորտում բարեփոխում են ցանկանում:

Ռանչդարից՝ Բերտատսով Մեղրաձոր, հետո էլ..

րամիջոցներից զրկված հողագործներ էին, որոնքիս բնակավայրեր Երեւանի խանութունում թվով 6-ն են եղել: Խորհրդային կարգերի օրոք Ռանչդար անվանումով մեկ գյուղ մնաց Մասիսի քաղաքում, որ զբաղվում էին թե՛ բանջարաբուծութայմբ, թե՛ անասնապահութայմբ, նաեւ, խնդրում են ուսուցչութայուն դարձնել, կերային կուլտուրաների մեակութայմբ: Թերեւս այս ամենի արդյունում գյուղն ուներ միջնակարգ դորոց, ակունք, գրադարան, մանկապարտեզ, բուժկայան: Հիմա անասնապահութայմբ գրեթե չեն զբաղվում, կերային մեակարուքուններն էլ փոխարինում են արտադար դարձած արտաճները: Հաջորդիվ՝ վարչապետի այցի քուրջ մտրումներս:

կարող վարդուց մաքված է, բնականաբար դիմագիծը աղավաղված:

Վարչապետն իր անակնկալ այցի հետեւաններից ելքեր էր փնթում, խոսեց հողերը խոքոքացնելուց, լիզինգով գյուղատնտեսական սեխնիկա ձեռքբերելուց, այլ լուծումների հնարավորութայունից: Նկատեմք, որ արտօրինակորեն դրամ չընդունվեցին, ոգեւորութայն տեսնելի մեանի չարժանագան: Հողերի խոքոքացումից մեակաղես է խոսվում, միմյանց հաջորդող ՀՀ գյուղատնտեսութայն նախարարներն ինչ-ինչ առավելութայուններ ու հնարավորութայուններ են փորձում ներկայացնել, երբեւէ որեւէ դրական օրինակ չբերելով: Գյուղաբնակների թերահավատութայունը մեկը չէ. չեն վստահում յուրօրինակ մոր կողմերաքի դեկավարին, որը կամ համայնքաղեսն է, կամ մրա ընթանիի անդամն ու ազգակիցը, ով նաեւ սեխնիկայի սեփականատերն է: Շատ հաճախ հողագործներից մեկի մոտ կարտնքիլն է լավ բերք սալիս, հարեանի մոտ ողողելն է առատ ստացվում, երրորդի մոտ լուլիկը, հիմա ո՞ր մեակարուքունը գերակա համարես, որ միասնական ընտրութայունը ձիոք ստացվի: Այսօրինակ մոտեցումներով հողագործներից յուրաքանչյուրն իր յուղով սարղակվում, օգուսվմասի խնդրի առջեւ է կանգնում:

Էլ ավելի բարդ է վիճակը լիզինգով գյուղատնտեսական սեխնիկա ձեռք բերելու առումով: ՀՀ կառավարութայունն անքուք օգնում է, համաքիմանավորում հասկացնում, սակայն գրեթե անլուծելի է սեխնիկա գնողի կողմից կանխավճարի մուծումը, որը կարող է տասնյակ մի-

լի է ավելի բարձր կաթնասվութայուն սկնկալել անգամ 500-1000 քառակուսի մետր հողակտրների վրա անասնակերի նդատակով եգիմտացորեն մեակելու արդյունում: Եգիմտացորենի այն կողերը, որոնք հունիս-հոկտեմբեր ամիսներին հայտնվում են ՀՀ առեւտրային ցանցում, հիմնականում ստացվում են Արարտայն դատքավայրի արքեր համայնքների հո-

Խորհրդային լավագագույն կինոքեմադրիչի վախճանը

Մարտի 19-ին Մոսկվայում 93 արեկան հասակում կյանքից հեռացավ խորհրդային կինոյի մեանավոր բեմադրիչ, Ռուսաստանի ժողովրդական արքիտ եւ արվեստի վաստակավոր գործիչ Մառլեն Մարքիսի խուցիեղը: Ազգութայմբ վրացի խուցիեղը (խուցիեղի) ծնվել էր 1925-ին, Թիքիսում, դէտական գործիչ եւ դէտասնուհու ընթանիում: 1950 թվականին ավարտել է ՎԳԻԿ-ի ռեժիսորական ֆակուլտեքը՝ Իգոր Սավչենկոյի արվեստանոցը: ՎԳԻԿ-ում եղել է Սերգեյ Փարաջանովի դասընկերը: աշխատել Օդեսայի, Գորկու անվան, «Մոսքիլն» կինոստուդիաներում: Իր առաջին գեղարվեստական ֆիլմը՝ «Գարունը Չարեչնայա փողոցում» նկարահանել է 1956-ին, Ֆելիս Միրոների հետ: Խուցիեղի կինոն համարվում է խուրեքովյան «ձնհալի» ամենավառ արտայայտութայուններից մեկը: Համախորհրդային եւ միջազգային կինոփառատների օրցանակների են արժանացել նրա «Երկու Ֆետոր» (1959), «Ես քան արեկան եմ» (1965), «Հուլիսյան անձրեւ» (1967), «Մայիս ամիսն էր» (1970), «Հեքագրութայուն» (1983), «Ամսահամութայուն» (1991), «1941 թվականի մարտիկ» (2001) կինոֆիլմերը: Նկարահանել է նաեւ վավերագրական ֆիլմեր, վեց կինոնկարում հանդես եկել որդես դերասան: 1966 թվականին մեակույթի եւ գիտութայն 25 գործիքների հետ ստորագրել է Լեոնիդ Բերժնեյին ուղղված նամակը՝ ընդդեմ Սալիմի արդարացման: Այս արի էկրան էր բարձրանալու խուցիեղի մոր ֆիլմը՝ «Ոչ երեկոյանը»... Ա. Բ.

ԱՆԱՐԻՏ ԳՈՎԱՍԵԾՅԱԼ

Գյուսսելդորֆ, Գերմանիա

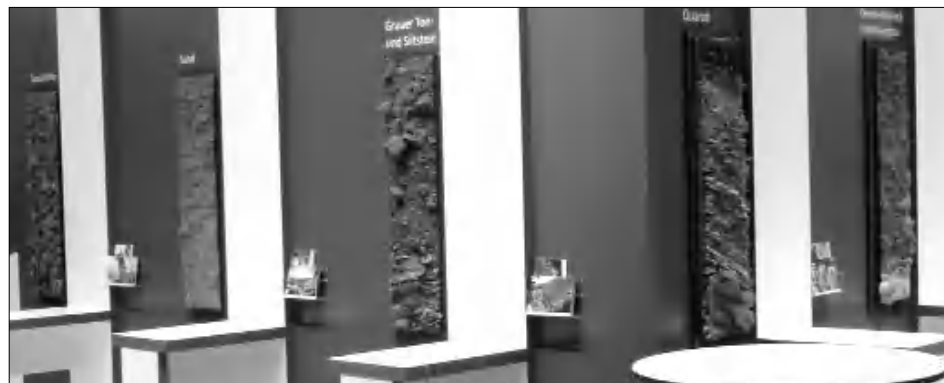
Յոթնուհին մեծ հունն ասես կրկնադասարժան է Գյուսսելդորֆի հյուրընկալ սարածքը, որ սարվա բոլոր ամիսներին աշխարհի սարբեր անկյուններից իր հյուսիսում գտնվող տնավաճառային «կղզի»՝ Messe Dusseldorf է կանչում սարբեր մասնագիտությունների մարդկանց՝ մի ֆանի օրվա հանդիման հարթակ սրամարտելով: Այստեղ են գաղափարակիրներն ու արտադրողները, հետազոտողներն ու իրականացնողները, կամ՝ ինչպես Գյուսսելդորֆի տնավաճառի հյուրընկալ թիմն է ձեռնարկում՝ սա մի վայր է, ուր բիզնեսը սրիսն է հանդիմանում: Մարտի 17-ին Գյուսսելդորֆի սրիս սրույնը երեք օրով դրոշմախոյով ու երգով ղիթմավորած գինու տնավաճառը՝ ProWein-ը մարտի 19-ին ավարտվեց, մարտի վերջին՝ 29-31-ին կգան գեղեցկության մասնագետները՝ դիմահարդարներն ու վարսահարդարները, հետո՝ ապրիլի 7-ին բիոտորանները կհայտնվեն սաղավարներ:

սաղավարով, ճաղոնիան անսարբեր չէ, իսկ տնավաճառի աշխատակազմն ուրախ է, որ Հայաստանը չի բացակայում այս հարթակից՝ Վրաստանի եւ Ադրբեջանի հարեանությամբ գտնվող սաղավարների հետ հյուրընկալելով գինու սիրահարներին: Երեք օր առաջ՝ մարտի 19-ին ավարտված 25-ամյա ProWein-ը երեք օրերի ընթացքում 142 երկրից 61 500 առեւտրի եւ գաստնոմիական ոլորտի այցելու ունեցավ, իսկ սովորական այցելուների թիվը դեռ ձգարտն է:

Մասնագիտացված այցելուներն չէր վարանում վաստեցնել, թե հայ գինեգործի շուկայում հոյակապության շարժիչը սնադարությունը չէ: Նրա ջերմ խոսքերը վկայում էին, թե 6100 սարվա ավանդույթը, իր բնականությունը վերագրելով վաճառականությունն ու հայրենի հողի, ֆաբրի, որթի, արեւի, ջրի հետ խնդրված այս հեղուկ բանաստեղծությունը, այն սիկերից ու սակառներից զեր մեջ խցանելու, իսկ դրանից դուրս՝ առանց թարգմանչի, բոլորին հասկանալի սիրո մթնոլորտ ստեղծելու աղացույցն ունի հայ գինեգործը:

սափու վարորդների ամենօրյա ընթերցանության ցանկում գերակա օրաթերթի՝ «Էֆուրեսի» արձագանքը: Թերթի հոդվածագիրն իր մարտի 17-ի լուսանկարներով հարուստ հրատարակման մեջ դրական գնահատական է արժանացրել մատչելի Հայաստանի սաղավարում ընդամենը գինին՝ գրույցի հրավիրելով դրա հեղինակներին՝ ԱՄՆ-ից հայրենի վերադարձած ու գինեգործությամբ զբաղվող Վարուժան Մուրադյանին եւ նրա սիկերոջը՝ Անահիթին: Հոդվածագիրը ակնհայտ սիրով է ներկայացնում մաեւ Լիբանանի

րենց իմնը գինով, այնուհետ այն կուսակցի թփանցների մեջ, որ առանց համեստի, միայն մի ֆանի ժամվա շունչ-արտաբերող գինով արբեցրել էր բոլոր ներկայացրածներին: Վառ ազգային գույներով սոփակարմիր Վրաստանի սաղավարը հայաստանյանի մասն մարդաբան էր: Գինու ամենահին, բնորոշ երկիր ներկայանալու իրենց սեղեկավարությունը ոչ միայն զարդարել էր սաղավարի դասը, այլ գինեգործների բանավոր գրույցն էլ չէր մոռանում դրա շեշտարկումը: Հենց դա՝ իրենց համար անբեկանելի այդ

Գյուսսելդորֆի 25-ամյա գինարբուխն՝ Հայաստանից 130 համ ու բույր

րում, մայիսին նախատեսված է երկու տնավաճառ, որից՝ մայիսի 7-8-ը նախատեսված տղագրության եւ թվային հարողակցությանը համախմբող տնավաճառն արդեն ֆաղափում ու օրակային հյուրանոցային ազատ համար չի թողել: Գյուսսելդորֆն իհարկե ԳԴՀ-ում միակը չէ՝ Հայաստանի ամենամյա մասնակցությամբ մեզ ծանոթ է մաեւ հոկտեմբերին Մայնի Ֆրանկֆուրտի օրի տնավաճառը, ուրախալի է, որ մարտի 20-ին մեկնարկած Լայոցիգի տնավաճառում էլ Հայաստանը նախորդ սարվա մասն իր սաղավարն ունի: Գերմանիան սեփական դաստիարակած ծանր բեռից մաեւ այստեղ է ազատագրվում աշխարհի առջեւ այստեղ բացված, այսֆան հյուրընկալ, աշխարհի իրենից «կախյալ» դարձնելով՝ խթանելով ուրակ, նոր գաղափարներ, իսկ մասնակիցներին վարակում նորից Գերմանիա վերադառնալու վաճառականությամբ:

փաստն էր երեւի, որ մասն մի տեսակ հանդարտություն էր հաղորդել՝ իրենց սեղող գիտեն, կգան, կնոտենան... Իսկ Ադրբեջանի սաղավարը, որ իր տեսականու մեջ ընդգրկել էր «Նարաբադ» գինին, մի ֆիչ դանդաղ ֆայլող այցելուին համոզում էր՝ ո՞ր գինին լցնեն՝ սա, թե՛ այս մեկը: Կարծես այս դարագայում մասն ձգողականությունը թույլ էր՝ ոչ ձկնկիթ տեսա, ոչ էլ այլ մագնիս: Իսկ գրուցակից գերմանացիներից մեկը, որն ի դեմ հայկական գինու մասին տալլ արտահայտվեց ու խոստացավ ադրբեջանական համեստելու դեմքում կարծիք հայտնել, այդպես էլ չկատարեց խնդրանք: «Հաջորդ սարի», ասաց:

Մի դաստիարակում ես՝ մարտի 20-ին տնավաճառի ավարտից հետո ինձ է գանգարում դյուսսելդորֆի թարգմանական գրասենյակի ղեկավար ինձ ծանոթ մի թուր: «Հայաստանն իսկապէս այդքան լավ գինի ունի: Կոնյակն իհարկե ծանոթ է: Մեր թարգմանչներից մեկն այնքան տղավորված էր, որ իզուր են անդամայան համոզվել: Ո՞ր խանութում, ինչպէս գտնեն Ձեր գինին», ասաց, իսկ ես խոստացա անդամայան օգնել:

Թե ինչ նոր դայմանագրեր կնվեցին հայ գինեգործների հետ, գերմանացի սոմելիեներն ինչպիսի անականներով բնութագրեցին մեր գոյը հազարամյակներով դայմանավորած այս գոյականը, մեր խաղողագործներն ու գինեգործական ոլորտի ներկայացուցիչներն ինչ մտախոհություն եւ ակնկալիք ունեն Հայաստանի կառավարությունից, առաջիկայում դեռ առիթ

Գերմանիայի սաղավարում լինելուց հետո, նկատեցի սակայն մեր «վրիդուներ»: Եթե հեռանանք հայաստանյան ներֆաղափական նոր գունաբաժանումից, մեր սաղավարի ներկայացրած երկուցին դիզայնը՝ սեւ-սոխակ հակադրությունը կարելի է բացատրել դասականին մեր հավասարությամբ, այդ գույների հետ գինիների սարագույն շեշտն ու թիսակները ներդաճակ էին այնքան, որքան սաղավարում ներկա հայկական դաստիարակության անդամների հագուկաղը: Համազգեստով, բնական է, չէին ներկայացել, բայց հագուստի իրենց ազատ ընտրությունն էլ չափավոր տնական էր, իսկ գույների հրավառությունը չկար: Ուրեմն այս ֆոնին արդարացված կլիներ հայոց հողը, թեկուզ ոչ մեծ սովակներով ներկայացնելը, ինչպես դա արել էին գերմանացիները: Մեր գինու շեշտն էլ այս փակ սարածքում իրենց բնական միջավայրի կարող կհագեցնեին: Միգուցե: Բայց ամեն «չկա» փոքրիկ խայծ է՝ Հայաստան գնալու, այդ հողը տեսնելու, արեւն ու ջուրը վայելելու առիթ, մանավանդ այստեղ մտածելու իմի՞ք էլ սայիս մեր հետեւյալ դիտարկումը: Երբ հարցիս ի դաստիարակ գինին համեստուն ասում էր, թե սա բոլորովին ուրիշ, նոր նրբահամ ունի, եւ բնավ մասն չէ իր ճանաչած համերին ու բույրերին, շատում էի հարցնել եղել է՞ք Հայաստանում: «Ոչ, բայց այս գինին ինձ հրավիրում է», ասում էին նրանք: Մի այդպիսի հրավեր է մաեւ մեծաթիվ տղաֆանակ ունեցող, ինչպես դյուսսելդորֆիցիներն են բնութագրում,

սաղավարը, որ ֆաղափական դաստիարակից հետո զարկ է սվել գինեգործությանը: «Մեզ համար ուրակն է կարեւոր», լիբանանյան արտադրողի խոսքն է ներկայացնում «Էֆուրեսի» հոդվածագիրն ու ամփոփում՝ դա զգում ես՝ մասն չգանստիկ գինին ըմբելով:

Թերթը չէր անդարձրել մեր երկու դրացիներին՝ Վրաստանին եւ Ադրբեջանին: Ես լրացնեմ «բացը», մանավանդ, որ գինու համեստին մասամբ էի մասնակցում ու կարելի է ասել, հոյակապ իմ նկարագրությունը մասուցում են սթափ հայացով. սոմելիեներն այնքան էին ողորդել ի-

կունենանք ծանուցել մեր ընթերցողներին՝ հետագա համարներում հրատարակելով մասնց հետ մեր բացառիկ հարցազրույցները:

ՀՐԱՉՅԱ ԲԱԼՈՅԱԼ

Տուրիզմը եւ ֆիլմարտարությունը. համագործակցության հեռանկարներ

Մարտի 15-ին «Արմենիա Մարիոթ» հյուրանոցում տեղի ունեցավ «Տուրիզմը եւ ֆիլմարտարությունը. համագործակցության հեռանկարներ» խորագրով հանդիպում-համարկում. կազմակերպիչներն էին ՀՀ զբոսաշրջության կոմիտեն, Associated Television International հեռուստատարադրող ընկերությունը (ԱՄՆ) եւ Academy Films ֆիլմարտարող ընկերությունը (Հայաստան):

Հանդիպում-համարկման սկզբում ցուցադրվեցին Հայաստանի եւ Արցախի բնությունը, դասաճարտարապետական հուշարձանները, խոհանոցը, ժողովրդական ավանդությունները ներկայացնող սեսաֆիլմերի թեյլերները: Այնուհետև ողջույնի խոսք ասաց «Academy Films» ֆիլմարտարող ընկերության սնորհն **Արամ Թորոսյանը**, որ ներկայացրեց խոսակցությունը եւ ամբողջի մոտ հրավիրեց Associated Television International հեռուստատարադրող ընկերության նախագահ, Հայոց ցեղասպանությանը նվիրված «Ժխտման ճարտարապետներ» ֆիլմի դրոշմակիր **Դեյվիդ Սկեյնզ**ին: Հոր կողմից հայ Դեյվիդ Սկեյնզին հանդես եկավ «Հայկական տուրիստական ծառայությունների մարտնչությունը ԱՄՆ-ում եւ Կանադայում, հեռուստատարադրման եւ կինոարտադրման դերը» վերնագրով բանախոսությամբ: Նա ասաց, որ իրենց նմանակը Հայաստանի սնտեսության եւ զբոսաշրջության համար կարևոր բան անելն է: Իրենց կառավարության հետ համագործակցաբար սկսել են զբաղվել Հայաստանի մարկետինգով ԱՄՆ-ում եւ Կանադայում: Մոտակա ժամանակաշրջանում ընկերությունը դասաճարտարություն է 3,5 միլիոն դոլար

ներդրել ԱՄՆ-ում՝ Հայաստանի զբոսաշրջության գովազդի համար: «Academy Films» ընկերության հետ համագործակցելով՝ նկարահանվել է Հայաստանի ու Արցախի մասին տասնորոշ վավերագրական երկու ֆիլմ, կնկարահանվեն նաև նոր ֆիլմեր, որոնք կնկարահանեն Հայաստանի բոլոր ֆոտոգրաֆերները: Ցանկացողները կարող են այդ ֆիլմերն անվճար օգտագործել՝ ցուցադրել կոնֆերանսների ընթացքում, ֆիլմերից իբրև նյութ վերցնել հասվածներ եւ այլն: Ըստ Սկեյնզի՝ իրենց, համագործակցելով Հայաստանի տուրիստական խորհրդի եւ կառավարության հետ, դասաճարտարություն են նկարահանել նաև Հայաստանը ներկայացնող գովազդային սեսաֆիլմեր, որոնք կցուցադրվեն ԱՄՆ-ի ազգային հեռուստատարադրմանը, նաև գովազդային բիլբորդներ կեստեղծվեն ԱՄՆ-ում եւ Կանադայում: Սկեյնզին ասաց նաև, որ իրենց կադրերն հաստատելու ճանկորդական արթեր հեռուստատարադրողների հետ եւ աջակցելու են նրանց՝ թե՛ սեյնիկապետ, թե՛ կազմակերպչական հարցերով, որոնց վերջիններս գան Հայաստան եւ իրենց հաղորդումները նկարահանեն այստեղ:

Այս առնամը «Ավրորա» ֆորումի ընթացքում ծրագրված է նաև անցկացնել տուրիստական գիտաժողով Երևանում: Կան նաև այլ ծրագրեր: Դեյվիդ Սկեյնզին ասաց, որ հետաքրքրական գաղափարներ ունեցողները կարող են դրանք ներկայացնել «Academy Films» ընկերությանը: ՀՀ վարչապետի գլխավոր խորհրդական **Արսեն Գասպարյանը** խոսեց «Պետություն եւ մասնավոր հասված. երկխոսություն եւ համագործակցություն» թեմայի շուրջ: Նա վարչապետի աշխատակազմի անունից շնորհակալություն հայտնեց Դեյվիդ Սկեյնզին, Արամ Թորոսյանին, «Academy Films» ընկերությանը, գործարար եւ ռեժիսոր **Սերգեյ Սարկիսովին**՝ նման ազգագրական աշխատանք կատարելու համար: Բանախոսն ասաց, որ իրենց ջանքերն են ստեղծել այնպիսի մեխանիզմներ, որ Հայաստանի յուրաքանչյուր համայն օգտի զբոսաշրջությունից, ջանքերն են նդաստել մեր երկրում էկոտուրիզմի, կրոնական տուրիզմի զարգացմանը:

Լրագրող, «Laura McKenzie s Traveler» հաղորդաբարի հեղինակ **Լորա Սկեյնզ**ին բանախոսության վերնագիրն էր «Ամերիկյան զբոսաշրջիկների ակնկալիքները Հայաստանում, կադրի հաստատում ԱՄՆ մեդիայի հետ»: Լորա Սկեյնզին ճանադարհորդական հաղորդումները ցուցադրվել են Հայաստանում:

Հանդիպում-համարկման ժամանակ ցուցադրվեց Հայաստանի մասին նրա նկարահանած հաղորդումից մի հատված. նույնիսկ հաղորդումը դասկերասվեց է ԱՄՆ-ում եւ ամբողջ աշխարհում: Լորա Սկեյնզին խոսեց իրեն ունեցած ասում էին, թե Հայաստանում միայն վանքեր կան, զայնով Հայաստան, սակայն, ինքը դարձրեց, որ այստեղ ներկայացնելու լուր բան կա:

Դերասանուհի, «Elizabeth Stanton s Great Big World» հաղորդաբարի հեղինակ **Էլիզաբեթ Սթենթոնը** անդրադարձավ «Ինչպես հետաքրքիր երիտասարդ զբոսաշրջիկներին» խնդրին: Ցուցադրվեց մի հատված նրա նկարահանած ճանադարհորդական շոուից՝ նվիրված Հայաստանին: Սթենթոնը, որ մասամբ հայ է, ասաց, որ ամերիկյան «Փոփ սթար» ամսագիրը նյութ է տրամադրել Հայաստանի մասին: Ըստ նրա՝ հարկավոր է, որ մյուսներն էլ իմանան, թե որքան հրաշալի երկիր է Հայաստանը:

Դարձյալ ամբողջի մոտեցավ Դեյվիդ Սկեյնզին. նա հայտնեց, որ 2018-ին Հայաստանում նկարահանվեց առաջին արտասփ սերիալը՝ հայ դերասանների եւ հայկական աշխատակազմի մասնակցությամբ: Այն այս արթի արթեր կցուցադրվի ԱՄՆ-ում: Նա վստահություն հայտնեց, որ նման նախագծերը շարունակական կլինեն, քանի որ Հայաստանը հրադուրիչ երկիր է նաև ֆիլմարտարողների համար: Բացի դրանից, այդ ֆիլմերը Հայաստանը ճանաչելի են դարձնում: Եթե իրենց հաջողեն իրենց գործում, ադա այլ ամերիկյան ընկերություններ էլ կկանգնեն Հայաստան գալ:

Արամ Թորոսյանն իր խոսքում («Զբոսավարների ծառայությունը Հայաստանում. առաջելությունը եւ խնդիրները») ասաց, որ «Academy Films»-ը հրավիրում է արտասահմանյան ֆիլմարտարող ընկերություններին Հայաստանում ֆիլմ նկարահանելու: Իրենց շուրջը Հայաստանում կունենան արտաշրջանի, եւ ոչ միայն, մասաշարվ ֆիլմարտարության առաջին լրկացիոն բազան, այնպիսի բազա, որ չունեն լուր երկրներ: Նա նաև նեցեց, որ Հայաստանում մասնակցում են զբոսաշրջության բարձր մակարդակի ծառայություններ՝ ավելի բարձր, քան մի արթ երկրներում: Արամ Թորոսյանն ասաց, որ ոլորտով հետաքրքրվող ու մասնակցող անձինք կարող են իրենց գաղափարները, մասնակցությունները, առաջարկները ներկայացնել «Academy Films»-ին, նա նաև ընդգծեց, որ նման հանդիպումներ լուր է հաճախ լինեն:

ՆԱԻՐ ՅԱԼ

Կոմիտասի գերմանական ժառանգությունը՝ մեկ զրբում

Եղիտե Զարենցի անվան գրականության եւ արվեստի թանգարանում դասադրվում են 18-րդ դարից մինչեւ նորագույն ժամանակաշրջանի գրականության, թատերարվեստի, երաժշտարվեստի, կինոյի գրեթե բոլոր գործիչների արխիվները. ընդհանուր առմամբ ցուցանմուցների թիվը հասնում է 1,5 միլիոնի: Դրանցից 3000-ը վերաբերում է Կոմիտասին: Դրանք ինքնագիր նոտաներ, նամակներ են, կան նաև լուսանկարներ, երաժշտական գործիքներ, անձնական իրեր: 1896-99 թթ. Կոմիտասը մեկնել է Բեռլին՝ եվրոպական երաժշտություն ուսանելու: Այդ արթներին գրել է երգեր, դասնամուրային ստեղծագործություններ, լարային ֆառայակի, սիմֆոնիկ փոբր նվագախմբի համար այլ գործեր: Դրանք Կոմիտասի գերմանական ժառանգությունն են:

1991 թվականին սփյուռքահայ երգիչ **Տիրան Լոբնազյոյանը**, որ Սամբուլից եկել էր Երևան՝ Կոմիտասի անվան կոնսերվատորիայում սովորելու, որոշում է Զարենցի անվան գրականության եւ արվեստի թանգարանի կոմիտասյան ժառանգության գերմանական հասվածն ուսումնասիրել: Այդ ընթացքում նա Էջմիածնի Գեորգյան ձեմարանում՝ հենց այն դահլիճում, որտեղ դրված է եղել Կոմիտասի դասնամուրը, ներկայացրել է իր ուսումնասիրության նյութը: Նա կատարել է Կոմիտասի գերմանական երկերը: 1991-ից ի վեր Տիրան Լոբնազյոյանն ուսումնասիրել,

վերծանել, հետազոտել է գերմանական ժառանգությունը, որովհետեւ չի սահմանափակվել միայն նոտաներն ի մի բերելով: Անհրաժեշտ է եղել դրանք վերծանել, կազմել նաև ծանոթագրություն: Այդ ընթացքում Տիրան Լոբնազյոյանը եվրոպական արթեր բեմերում երգել է այդ ստեղծագործությունները՝ փորձելով գերմանախոս հանդիսատեսին իրազեկել՝ ով է Կոմիտասը, ինչ կարող է ունեցել Գերմանիայի հետ եւ

ինչպես է ստեղծել գերմանական երգերն ու երաժշտական մյուս գործերը:

28 արթի հետ Տիրան Լոբնազյոյանը վերջապետ ի մի է բերել իր ուսումնասիրության ամբողջական նյութը եւ հայտնեց ու գերմաներեն հրատարակել «**Կոմիտաս. գերմանական երկեր**» ժողովածուն: Կոմիտասը գերմանական ստեղծագործություններից ոչ բոլորն է հասցրել վերջնականապես մեկնել. գրի հեղինակը դրանք հենց այդպես անմեակ էլ ներկայացրել է՝ առանց փոփոխությունների, ուղղումների, ավելացումների: Այսպիսով, զրբում բոլոր նյութերը տրամադրված են, ինչպես կան Կոմիտասյան ձեռագրերում:

Կոմիտասը մեներգեր, երգախմբային երգեր է գրել Գյոթեի, Լեմաոփի, Ռոբտսոնի, Շոբոնի, Շոբոնի, Ուլանդի, Ամբրոզիոսի բանաստեղծությունների հիման վրա: Միգուցե եւ Կոմիտասի գերմանական ժառանգությունն ավելին է, քան մեներգի: Ոչ ոք սուրբ դասախոսն չի կարող սալ, որովհետեւ հայտնի է, որ կոմիտասյան ժառանգության սկզբը հասվածը կորել է: Համեմայն դեղա, զրբում գեներված է այն ամենը, ինչ դասախոսվել է թանգարանում: Կոմիտասի գերմանական ու գերմաներեն ժառանգության հասվածները ժամանակ առ ժամանակ արթեր զրբում ու դարբերականներում հրատարակվել են:

վել են, բայց ամբողջական տեղով առաջին անգամ Տիրան Լոբնազյոյանն է ներկայացնում: Գրբում առանձին անդրադարձ կա հայկական Պատարագին, որից Կոմիտասը հասվածներ է թարգմանել գերմաներեն, կան նաև դասնամուրային անավարտ ստեղծագործություններ: Այդ նոտաներն ընթերցող ու կատարող երաժիշտն առաջին անգամ հնարավորություն կունենա յուրաքանչյուր ստեղծագործության մասին անհրաժեշտ տեղեկություններ իմանալ, որովհետեւ Տիրան Լոբնազյոյանը նաև ծանոթագրություններ է ներկայացրել:

Ովե՛ր կիտարավրվեն կոմիտասյան գերմանական ստեղծագործություններով, ովե՛ր ու ե՛րբ կկատարեն դրանք, ժամանակը ցույց կսա: Այս արթի ազգովին նուրն ենք Կոմիտասի ծննդյան 150 ամյակը, եւ առնանը հոբելյանին նվիրված միջոցառումներ են նախատեսված նաև Բեռլինում: Գիրբը դասախոսի նյութ է, ներառում է մեներգեր կամերային գործեր: Հայտնի է, որ Բեռլինում գիտաժողով է լինելու: Ավելորդ չի լինի հուսալ, որ «Կոմիտաս. գերմանական երկեր» ժողովածուն ու ժողովածուից որոշ գործեր ներկայացվեն Բեռլինում, հասկապետ որ եվրոպացի հանրությունը ծանոթ է այդ ստեղծագործություններին. իմացողներն էլ զուտ մեղ մասնակցեն են:

ԱՐԵՎԻԿԱ ԲԵՇԻՇՅԱՆ

Երդողանին սղառնում են երկրի մասնասնամբ
Նորգելանդական ահաբեկչության հետևանքով

Թուրքիայի նախագահ Ռեջեփ Թայիփ Երդողանը (ինչպես շատ ուրիշ երկրների ղեկավարներ) «սուր եւ անբարոյական» է անվանել այն ահաբեկիչների գործողությունները, որոնք Նոր Զելանդիայում անցյալ ուրբաթ հարձակում էին գործել երկու մզկիթներում աղոթող հավատացյալների վրա: Նա հայտարարել է, որ դա բացահայտ բռնամարտի դրսևորում է իսլամի նկատմամբ եւ նախօրոք ծագրված է եղել, եւ որ «Արեւմուտքի հասարակությունը ավելի ու ավելի շատ է հայտնվում մեր երկրի ու ժողովուրդի եւ անձամբ ին դեմ մարդաստանի քաղաքացիական պայքարի մարտիկների դեմ»:

Իրոք, Նոր Զելանդիայում տեղի ունեցած ահաբեկչության մեջ հասկանալի է թուրքական հետքը: Պատահական չէ, որ Երդողանը որոշեց Նոր Զելանդիա գործողել փոխնախագահ, արտաքին գործերի նախարար Մելվոթ Զավուլուուի: Հարձակվողներից մեկը՝ ավստրալացի 28-ամյա ազգայնական, աջ ծայրահեղական Բրենտոն Տարրանսը 17 որոշ շաբաթվա սղառնությունը ուղիղ եթերում ցուցադրեց համացանցում: Տեսագրության մեջ երեւում են զենքերի վրայի տարաբան մակագրություններ, որոնք մասնավորապես են Թուրքիայի հետ կապված դրոշմապատկերները: Դրանք են Միլոս Օբիլիչը, Սիդիկ-Մուհամեդը, Լյուսիտեմբուրգի կոնգրեսը, Կազիմիր Պոնցկին եւ այլն: Փորձագետներից շատերի կարծիքով, ահաբեկիչները ըստ երեւույթի կարծիքով էին ֆաղափարաբան ահաբեկչություն իրականացնել կրոնական հողի վրա: Բացի դրանից, ահաբեկչության նախօրեին, զխավոր ահաբեկիչը 37 է-ջանոց մանիֆեստում հանդես էր ելել իսլամական աշխարհին, Թուրքիային եւ անձամբ Երդողանին ուղղված սղառնալիներով՝ վերջինիս բնութագրելով որդեգրելով «մարդկության հնագույն բռնամարտ եւ Եվրոպայում գործող իսլամիստական խմբի առաջնորդի»: Եվ ոչ միայն դա:

Դառնելով Թուրքիայի նախագահի ելույթից, նա ծանոթ է այդ փաստաթղթի որոշ դրոշմների: Ինչպես նույն է թուրքական Yenicag հրատարակությունը, նա հայտարարել է, որ «գոյություն ունի ահաբեկիչ ու մարդաստան, որն ուզում է ինձ երկիր բաժանել Ամասոնիայի եւ Արեւմուտքի, եւ եթե մենք դա չկատարենք, ապա կարող ենք դառնալ նոր ողբերգության ակնառեսներ»: Սակայն դժվար թե սկսվի ահաբեկիչի հնարավոր լինի համարել զաղափարախոս, Նոր Զելանդիան էլ շատ հեռու է Թուրքիայից: Երբ 2013 թ. մարտին Անկարայում տեղի ունեցած ահաբեկչություն եւ Երդողանի դեմ ուղղված մահափորձ, դա դեռ կարելի էր ինչ-որ կերպով պատկերացնել որոշուհի միջոցով՝ բացահայտ մարտահրավեր նետելով ֆեմալականներին, փաստորեն երկիրը փոխադրելով խառնակության դարաշրջան: Հենց այդ ժամանակ Արեւմտյան լրատվամիջոցներում ի հայտ եկան բազմաթիվ հարադարակներ, որոնցում կանխատեսվում էր Թուրքիայի մասնատումը «աշխարհիկ արեւմուտքի» եւ «իսլամական արեւելքի»: Նշվում էր, որ «արաբական զարման» եւ սիրիական ճգնաժամի մեջ Թուրքիայի ներառումը լուրջ Մերձավոր Արեւելքի առաջիկա վերաբաշխման նախանշանն է, որը կբնութագրվի ԱՄՆ-ի ու Եվրոմիության հետ նրա հարաբերությունների վաթսրացմամբ: Մյուս կողմից՝ տեղի կունենա սեփական իսլամական-դաւաբանական շարժման ներքին դաշնակցության ստեղծում: Իսկ դիմակայությունների կցակետում առաջ կբաշխվի ԱՄՆ-ի աջակցությունը վայելող ֆրակցիան նախագիծը: Այս կադակցությամբ ահա թե ինչ է գրել ավստրալացի փոճագետ Մարկո Մայերը:

«Քրդական համադաշնությունը իրադարձությունների միանգամայն հնարավոր զարգացումներից է, իսկ նկատի ունենալով ֆրոնտի բնակության վայրերը՝ նրանք մտադիր են իրենց ձեռքը վերցնել Թուրքիայի հարավ-արեւելքի նշանակալի մասը, նույնիսկ եթե դա նշանակալի արյունահեղ դաշտնազոր է: Տեղի կունենա երկու երկրների հսակ ձեւավորում: Ի հայտ կգա արեւմտաեւրոպական Թուրքիա, որը միանգամայն կարող է ծառայել որդեգրելու ՆԱՏՕ-ի հեռակետ եւ նույնիսկ ստանալ Եվրոմիությանը հարելու հնարավորություն: Երկրի արեւելքում կձեւավորվի սուլթանություն հիշեցնող դաւաճողական իսլամական դեմոկրատիա, որը հավանաբար կբռնի Պարսից ծոցի արաբական երկրների հետ մերձեցման ուղին: Աշխարհաբաշխական տեսանկյունից սցենարի նման զարգացումը թվում է միանգամայն բնական, հասկալի եւ եթե ի մի բերենք զրոյիկոսի մի անկա մասերը, իսկ մնացյալները կհայտնվեն ավելի ուշ: 10-20 տարի հետո Մերձավոր Արեւելքի քարտեզը միանգամայն ուրիշ տեսք կունենա, եւ այդ փոփոխությունները կառնվեն հասկալի Սիրիային, Իրաքին եւ Թուրքիային»:

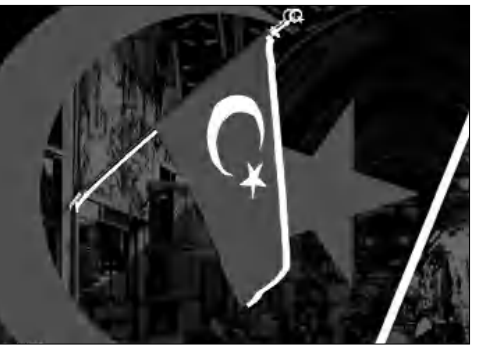
Ինչպես այս կադակցությամբ նույն է Կովկասի եւ Մերձավոր Արեւելքի հարցերի փորձագետ Սահադուլ Տարաուդը, Արեւմուտքում վերջին տարիներին նման դաշտնադրություններ շատ են արվում, այնպես որ Թուրքիան արեւմտյան եւ արեւելյան մասերի բաժանելու նորգելանդական ահաբեկիչի սղառնալիները նորություն չեն: Բայց ահա թե որն է ինչ-որ: Երդողանը ֆանիցս հայտարարել է. «Մենք բախվում ենք նոր եւ առավել մեծ սցենարի, որի նդատակը մեր երկրի մասնատումն է»: Սակայն դա արվել է իմնականում ներքին սղառնում համար, արտաքին բռնամարտ կերպարի ստեղծման միջոցով, երկրի ֆաղափարների համախմբելու նդատակով: Բայց երբ նա խոսում է ժամանակակից Թուրքիայի սահմանները որոշած Լոզանի դաշնամագիլը փոփոխելու կամ դրանից հրաժարվելու մասին,

Արեւմուտքում դա ընկալվում է որդեգրելով «թուրքական խալիֆայությունը» վերականգնելու, ինչպես նաեւ Մերձավոր Արեւելքում ու Եվրոպայում երկրի դեմ մեծացնելու մտադրություն: Եվ այս իմաստով Երդողանին Եվրոպայում իսլամիստական խմբի առաջնորդ անվանող ահաբեկիչի դերումը աչքի չի ընկնում յուրօրինակությամբ: Ըստ «Ռեզոնանս» գործակալության, վստահ այն է, որ ահաբեկիչը փորձում է թուրքական խմբիները տարածել ամբողջ իսլամական աշխարհի վրա՝ փաստորեն այդ երկիրը հակադրելով ինչպես Եվրոպային, այնպես էլ Մերձավոր Արեւելքին: Սա՝ առաջին: Երկրորդ, Նոր Զելանդիան ահաբեկչության վայր դարձնելով՝ որոշակի ուժեր ֆաղափարական նոր ալեկոծումներ են ստեղծում Հարավ-արեւելյան Ասիայում, դրանով իսկ այնտեղ հնարավոր դարձնելով թուրքական գործունի աղաքացիներին: Ուստի Արեւմուտքի իսլամաշարժությունը վերջ դնելու Երդողանի կողմ սկսվելու դեմքում անդաշտն է թվում: Ինչպես հայտնի է, Թուրքիան վերջին տարիներին փորձում է հանդես գալ ամբողջ իսլամական աշխարհի անունից, մինչդեռ անցյալում սասանվում էր չափավոր իսլամի եւ արեւմտական իսլամիստական խմբավորումների միջոցով:

Ի դեպ, հիշեցնենք, որ ընթացիկ ամսվա վերջին Թուրքիայում նախատեսվում են խորհրդարանական ընտրություններ, որոնցում հաղթելու համար Երդողանը ստիպված է ուժեղացնել սեփական դիրքերը:

ԵՄ-ին Թուրքիայի անդամակցության բանակցությունները կասեցվել են

Եվրոխորհրդարանը օրերս հավանություն է սվել այն զեկուցագրին, որն առաջարկում է կասեցնել ԵՄ-ին Թուրքիայի անդամակցության բանակցությունները: Խորհրդարանը Թուրքիայի հարցերով զեկուցող Զեթի Պիրիի առաջարկությունն ընդունել է 109-ի դիմաց 370 վեկետով: Այս կադակցությամբ «Ռեզոնանս» գործակալությունը մեջբերում է Թուրքիայում կառավարող Արդարության եւ բարգավաճման կուսակցության խոսնակ Օմեր Զելիֆի մեկնաբանությունը. «Մեր սեսակետից՝ սկսվելու որոշումը ուժ չունի եւ վարկաբեկիչ է»: Որոշումը կտրուկ հակադրել է նաեւ արտգործնախարար Մելվոթ Զավուլուուին:

Դրա հետ մեկտեղ, դարձ չէ, թե Անկարայում ինչն են նկատի ունեցել՝ դիմելով, թե զեկուցագիրը հիմնված է միակողմանի «հայկական դաշնությունների» վրա: Թեպետեւ, դրանով թուրք իշխանավորները հասկացել են, թե իրենք Եվրոխորհրդարանի որոշումը ինչպես են օգտագործելու երկրում մարտի վերջերին կայանալի ընտրությունների նախօրեին: Եվրոխորհրդարանը ԵՄ օրենսդիր մարմինն է,

բայց դրա որոշումները հանձնարարական բնույթ են կրում: Հոլանդացի Եվրոպաբանակցության Պիրիի զեկուցագիրը ունի հետաքրքրական մանրամասնություններ: Նախ եւ առաջ, դա Եվրոխորհրդարանի վերջին հակաթուրքական որոշումն է 2014-2019 թթ. ընդգրկող ժամանակահատվածում: Խորհրդարանի նոր կազմը հայտնի կդառնա ս.թ. մայիսի վերջերին նախատեսված ընտրություններից հետո:

Սա նաեւ Թուրքիայի առնչությամբ ընդունված ամենակոշտ փաստաթուղթն է: Բացի բանակցությունների կասեցումից, փաստաթղթում տեղ է հատկացվում երկու նոր տարրերի: Ցանկություն է արտահայտվում Թուրքիայի հետ ԵՄ փոխհարաբերությունները վերականգնել «արդյունավետ գործընկերության» հիմքի վրա: 2005 թ. անդամակցության բանակցությունները սկսվելուց ի վեր Եվրոխորհրդարանը իր որոշման մեջ առաջին անգամ արտահայտում է նման զաղափար: Մյուս տարրն այն է, որ բանակցությունները սառեցվում են, բայց Թուրքիան մնում է ԵՄ անդամություն թեկնածու: Փորձագետները դա գնահատում են որդեգրելով Թուրքիային չվիրավորելու եւ արտասահմանցի ժողովրդավարներին չհիասթափեցնելու ձգտում:

Թուրքիայում միանձնյա կառավարման դաշնառով Անկարան անկարող է դադարեցնել Կոդենհագենյան սկզբունքները: Եվ եթե Եվրոպայի խորհուրդը որոշի

դաշնառու դադարեցնել անդամակցության բանակցությունները, ապա կկրճատվեն Եվրոպայից հատկացվող միջոցները: Դա խնդիրներ կառաջացնի Թուրքիայի բազմաթիվ ոչ կառավարական կազմակերպություններում: Եթե Թուրքիան զրկվի թեկնածուի կարգավիճակից, ապա կառավարող կուսակցությունը կարող է խոչընդոտել ոչ կառավարական կազմակերպություններում այդ միջոցների ծախսմանը:

Նույնիսկ եթե Եվրոխորհրդարանի որոշումից հետո թեկնածուական կարգավիճակը չվերացվի, արդեն իսկ հայտարարված է, որ Թուրքիան չի կարող դառնալ ԵՄ անդամ, նույն է «Ռեզոնանս» գործակալությունը:

Հարկ է առաջացնել զեկուցագրի հետեւյալ կետերը. 1. Ընդգծվում է, որ Թուրքիայում արտակարգ դրության ռեժիմը շարունակվում է մինչեւ օրս: 2. Նշվում է որոշակի հեղեղաբաց խոսքի, հավաքների ազատության եւ սեփականության իրավունքի, որոնք դաշնառուներում անստեղծ են արտակարգ դրության դաշնառուներում: 3. Բացահայտում են նմանակցությունը Գյուլենի շարժման եւ ընդդիմադիրների վրա ձեռնարկների գործադրման նդատակով Ազգային հետախուզական կազմակերպության կողմից արտերկրում զանազան կազմակերպությունների, առաջին հերթին՝ կրոնների գործերի նախարարության օգտագործումը: Նման իրավիճակը

սղառնում է Եվրոպական երկրների ինֆորմացիոն իրավունքներին եւ սոցիալական կարգերին, վնասում է այդ երկրների հետախուզական ծառայություններին: 4. Նիստ ֆնանդատվում է եմբարկվում թուրքական անձնագրերի չեղարկումը: Հակաահաբեկչական օրենքներն օգտագործվում են մարդու իրավունքների խախտման նդատակով: 5. Թուրքական կառավարությունը տարաբանություններ է դաշնառում իր մեթոդներով՝ ուրիշ երկրներից իր ֆաղափարների առեւանգումներով, եւ թափում հետադիմություններով: Եվրոխորհրդարանի զեկուցագրում առաջին անգամ խոսվում է թուրքական հետախուզության՝ MIT-ի կողմից, մարդկանց աղոթի առեւանգումների կազմակերպման մասին: 6. Նաեւ նշվում է, որ արտակարգ դրության հանձնաժողովն արդյունավետ չի գործում: 7. Ընդգծվում է դաշնական համակարգի անկախությանը սղառնացող բացահայտ վստահ 4 հազարից ավելի դաշնակորների ու դաշնախազմների հեռացման դաշնառով: 8. Արմիություններին անդամակցելը որակվում է իբրեւ լուրջ հանցագործություն, դա լուրջ խոչընդոտում է ստեղծում երկրում արմիությունների զարգացման համար:

Այդուհանդերձ, Պիրիի խոսքերով, Թուրքիան չի զրկվում աղաքայում անդամակցության նոր հայտ ներկայացնելու իրավունքից:

Ճանադարհորդություն դեպի հայկական արվեստի խորքերը

«Վենետիկը հայոց դասնության հետ առնչվում է գլխավորապես Ս. Ղազար կղզում 18-րդ դարից սկսած Մխիթարյան միաբանության երկու՝ կրոնական-կաթոլիկական եւ հայագիտական-բանասիրական ուղղությամբ կատարվող աշխատանքներով: Բայց քչերը գիտեն երեւի, որ Վենետիկի Կաթոլիկական համալսարանում գործում է ինչպես միջնադարյան արվեստի դասնության, այնպես էլ հայոց լեզվի եւ գրականության ուսումնասիրությունների ամբիոն: Այնտեղ էլ, համագործակցությամբ «Հայկական ուսումնասիրությունների միջազգային ասոցիացիայի», փետրվարի 21-22-ին տեղի է ունեցել միջազգային գիտաժողով «Հայկական արվեստը: Վերլուծական դասնություն եւ նոր հեռանկարներ» թեմայով», գրում է «Արմինյն Միուր-Սիեթեյեր» շաբաթաթերթի էջերում **Մուրիել Միսր-Վայսբալը**:

Գիտաժողովի նպատակն է եղել նոր շունչ հաղորդել հայկական ուսումնասիրություններին այնպիսի մի վայրում, որը ծնունդ է սվել Պատիլ Կոնտեյնի, Անդրիա-

նո Ալլադո Նովելլոյի եւ Ջիանկոլոյի Մաֆիարելայի նման հանրածանոթ դեմքերի:

«Հարաբերությունները հայերի եւ Վենետիկի միջեւ շատ սերս, ջերմ եւ արդյունավետ են եղել», ասել է Հայոց լեզվի եւ գրականության դոկտոր **Ալլո Ֆերարին**, նշելով, որ դարերի ընթացքում հայերն այդ փառաբանումը ամրապնդել են որպես ուսուցիչներ, առեւտրականներ, կոլեկտորներ, տղամարդիկ եւ արվեստագետներ: Նա անդրադարձել է Մխիթարյանների եւ Մուրադ Ռաֆայելյան վարժարանի արդյունավետ գործունեություններին: «Հասկանալի է, որ հայերն առաջին գիրքը հրատարակել է Վենետիկում 1512-ին»: Կաթոլիկական համալսարանում Հայոց լեզվի եւ գրականության ամբիոնը հիմնվել է 1976-ին:

«Դեռ 1988-ին, որո՞ք. Լեոն Զեֆիանը հայկական արվեստի նվիրված կարտոն միջազգային գիտաժողով կազմակերպեց, որին հաջորդեցին որո՞ք. Ալլադո Նովելլոյի դասընթացները այդ համալ-

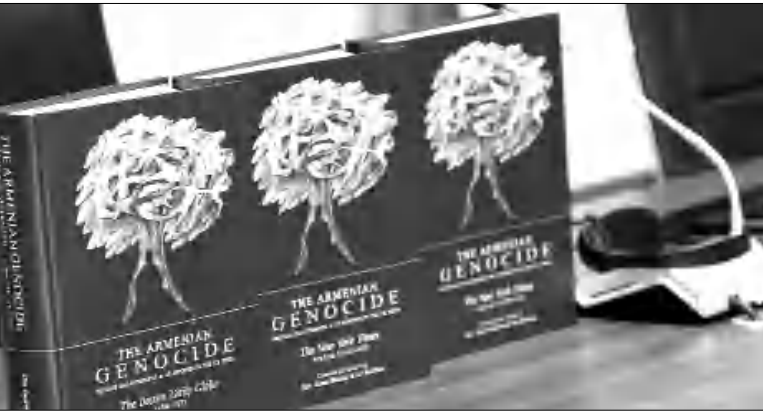
սարանում: 1991-ին Նովելլոն Միլանից Վենետիկ տեղափոխեց հայ մշակույթի ուսումնասիրման եւ վավերագրման կենտրոնը, որն այժմ էլ գործում է Միսա Լուրյանի ղեկավարությամբ: Կենտրոնի կարտոն գործունեություններից է նաեւ «Մանուկյան դասախոսությունների շարքը», որն անցկացվում էր վերջերս վախճանված դոկտ. Ջիանկոլոյի Մաֆիարելայի համագործակցությամբ», նշել է որո՞ք. **Ստեֆանո Ռիֆոնին**, որ վերջին 5 տարիների ընթացքում հայկական արվեստի նվիրված սեմինարների կազմակերպման դասախոսն է վերոնշյալ համալսարանում, Ալլո Ֆերարիի եւ Մարկո Ռուֆիլիի համագործակցությամբ: Այս տարվա գիտաժողովն էլ նրանք են կազմակերպել: Մասնակցել են Հայաստանից, Իտալիայից, Ֆրանսիայից, Գերմանիայից եւ Զեյթլիայից մասնագետներ: **Լեոն Զուկասյանը** խոսել է Հայ արվեստի հետազոտման նոր ուղիների մասին, Ռիֆոնինը՝ «Հայկական արվեստը Վենետիկում: Ավանդույթ եւ ուսումնասիրման

հեռանկարներ» թեմայի շուրջ, **Համլետ Պետրոսյանը** Ջուդայից ներգաղթի շարժման եւ Ջուդայի արվեստի խաչաբերի մասին: **Տիգրան Գույումճյանը**՝ Թորոս Ռոսլինի «Ջեթթունի Ավետարանի (1256 թ.) կանոնական արվեստներին է անդրադարձել, **Գոհար Գրիգորյանը**՝ ձեռագրերի մեթոդաբանությանը, **Ռաֆել Զանոնը**՝ Վաստուրալանի մանրանկարչությանը, իսկ **Պասրիկ Տոնադեջյանը**՝ «Հայաստան-Վրաստան-իսլամ: Միջնադարյան արվեստի եւ ճարտարապետության մեջ տարբերությունները անհրաժեշտություն» թեմային:

Գիտաժողովի ավարտին կլոր սեղանի շուրջ ֆունկցիոնալ «Discovering the Art of Medieval Caucasus (1801-1945)» (Հայաստանի միջնադարյան Կովկասի արվեստը) խորագրով նոր հրատարակված գրի շուրջ: Հասորը հրատարակել է «Venetia Arti-ն» 2018-ին: Խմբագիրներն են Իվան Ֆելտսին եւ Ստեֆանո Ռիֆոնինը:

Պատասխան՝ Ն. ԾՈՒՆԻՅԱՆԸ

ՎիվաՄեյ-ՄՏՍ-ն աջակցել է Հայոց ցեղասպանությանն առնչվող՝ հերթական ժողովածուի հրատարակմանը

«Հայոց ցեղասպանության թանգարան-ինստիտուտի» գիտաժողովների սրահում կայացել է հանդիպում՝ օտարալեզու մասնակի էջերից կարտոնները հավաքած եւ ժողովածուների շարք կազմած հեղինակների հետ: Նյութերը հավաքվել են 1890-1922 թթ ընթացքում տպագրված՝ ամերիկյան մասնակի էջերից: Մասնավորապես՝ The New York Times-ից:

Հասորները լույս են տեսել վերջերս՝ Մխիթարյան հրատարակչա-նոս կողմից եւ կոչվում են «The Armenian Genocide: Prelude and Aftermath. As reported in the U.S. Press - The New York Times»: Հասորները կազմել են խմբագրել են Մխիթարյան Միաբանության Միաբան Հայր Վահան ծայրագույն վարդապետ Օհանյանը եւ ավստրալիացի **Արա Զեֆիանը**: Հավաքածուի հրատարակմանն աջակցել է ՎիվաՄեյ-ՄՏՍ-ը:

«Այս թանգարանում հավաքվող յուրաքանչյուր գիրք, լուսանկար, հոդված եւ հավաքածու՝ ձեռնարկները ներկայացնող դեպքեր են: Այդ ամենը կարտոն համարելով, ՎիվաՄեյ-ՄՏՍ-ը տարիներ շարունակ կանգնած է եղել Հայոց ցեղասպանության թանգարան-ինստիտուտի կողմից եւ աջակցել տարբեր ծրագրերի իրականացմանը: Անչափ կարտոն է, որպեսզի մարդկության դեմ իրագործված վայրագությունը մեկընդմիջ դասադասվի ու այլևս չհրկմարի: Սա

ասում են ոչ միայն որպես աղանակային շարժում, այլև աստիճանաբար չհնարվող մարդ, ով ակնկալում է ֆառիսակիթ աշխարհի սթափ վերաբերմունք: Ես ասելույն հետեւանմանի սխուր հայացքը տեսել եմ իմ ազգակիցների աչքերում: Մեր սերունդները դեռ են ամրապնդում ու ժողովածուները: Այս աշխատանքները տարվում են նաեւ դրա համար», ասել է ՎիվաՄեյ-ՄՏՍ-ի գլխավոր տնօրեն **Ռալֆ Յիրիկյանը**:

Կազմողները հասորի միջոցով ժամանակագրական հերթականությամբ հասանելի են դարձնում Հայոց ցեղասպանության մասին փաստող սկզբնական ընդհանուր առմամբ՝ արժանահավաս լրատվություն, ակնառկայի վկայություններ, հաղորդումներ եւ այլն: Հասորների նյութը ընդգրկում է 1894-1896 թթ Համիդյան կոտորածները, Ադանայի կոտորածը, Հայոց ցեղասպանությունը եւ այդ կոտորածների անմիջական հետեւանմանը:

Առաջին հասորում ներկայացված է 1607 հոդված, իսկ երկրորդում՝ 1059:

Սա մեծ ձեռքբերում է ինչպես ուղիղ մասնագետների, հետազոտողների, այնպես էլ ընթերցող լայն շրջանակների համար:

Միջոցառման մասնակիցները ծանոթացել են հեղինակների հետ, լսել նրանց մեկնաբանությունները եւ ստացել հետաքրքիր հարցերի դասախոսները:

Համայնքների զարգացումը՝ ծրագրային ուղղություն. Հերմոնում լուծվել է տարիների վաղեմության խնդիր

Վայոց Ձորի մարզի Հերմոն գյուղում, ԽՍՀՄ փլուզումից հետո՝ ավելի քան 27 տարի անընդմեջ լուսավորություն չի եղել: Ժամանակի ընթացքում էլ ենթակառուցվածքները մաշվել են, շարժիչ դուրս եկել: Ամռանը, բնական լույսի հաշվին՝ խնդիրն ինչ-որ կերպ լուծելի է եղել: Իսկ տարվա մյուս եղանակներին իրավիճակն առավել խոցելի է դարձել: Օրվա տեղում կրճատմանը զուգահեռ՝ կրճատվել է ոչ միայն ամենօրյա անցուդարձը, այլև ուրեւ նախաձեռնություն կյանքի կոչելու հույսը: Գյուղում արեւի մայր մեծելու հետ է հարմարեցվել ամեն ինչ, անգամ մթերային խանութների աշխատանքը:

2018 թվականին, Հերմոնն ընդգրկվել է «Հայաստանում էկո-գյուղերի ցանցի զարգացում» ծրագրում: Առկա սկզբին մեծ թափով աշխատանքներ են իրականացվել: Տարեվերջին արդեն գործակցող կողմերը՝ ՎիվաՄեյ-ՄՏՍ-ը եւ Վայրի բնության եւ մշակութային արժեքների դաշտում մասնակցությունը (FPWC), լուծել են ֆառոց դար գյուղացուն մտադրող խնդիրը: Ներդրվել է լուսավորության էներգամարդկային համակարգ: Տեղադրվել է 33 LED լուսարձակ: Լուսավորվել է ավելի քան մեկ կիլոմետր երկարությամբ տարածք՝ ընդգրկելով գյուղի հիմնական փողոցները: Նոր՝ 2019 թվականն այստեղ դիմավորել են լուսավորված փողոցներով:

«Գյուղացուն գյուղում դաշտը նրա համար ստեղծված դաշտաններն են: Ենթակառուցվածքների զարգացումն այն նվազագույնն է, որն անհրաժեշտ է այդ դաշտաններն առաջնորդելու համար: Ուսուցողական կենտրոնում զսնվող մարդը դաշտում է ինքնավստահ, ստեղծող, դժվարությունները հաղթահարող: Համոզված եմ, որ այս գյուղի արտաքին լուսավորությունը սնտեսական արդյունավետություն ապահովելուն զուգահեռ

կրթի նաեւ այլ փոփոխություններ: Մարդը ստիպված չի լինի խանութ կամ բուժօգնական միայն օրվա լույս ժամերին: Կյանքի նկատմամբ լավատեսությունը կարտոն գործի է՝ ձեռքբերումներ ունենալու համար: Մեմֆ փորձում են ստեղծել այդ հնարավորությունը», ասել է ՎիվաՄեյ-ՄՏՍ-ի գլխավոր տնօրեն **Ռալֆ Յիրիկյանը**:

Կենսաբանականությամբ առանձնացող բնակավայրերում արտաքին լուսավորության էներգամարդկային համակարգերի ներդրումն էկո-գյուղերի ցանցի ստեղծման կարտոն ֆայլերից է: Այս կերպ հնարավոր է դառնում այդ գյուղերն ինտեգրել մի գործընթացում, որի իմաստը կայունության չորս՝ բնապահպանական, սնտեսական, մշակութային եւ սոցիալական բաղադրիչներն են:

Ծրագրի իրականացման արդյունքում էադաշտ կկրճատվեն համայնքի բյուջեային ծախսերը, կլինեն ֆինանսական խնայողություններ, որոնք կարող են ուղղվել գյուղի համար կարտոն այլ խնդիրների լուծմանը: Զուգահեռաբար, լուսավորության ժամանակակից արդյունավետ էներգամարդկային համակարգը կնպաստի տեղում կյանքի որակի դրական փոփոխությանն ու աշխուժացմանը:

Ի տարբերություն այլ լամպերի՝ LED լամպերն առավել արդյու-

նակցում ու դիմացկուն են. դրանք կարող են անհամեմատ ավելի երկար ծառայել՝ ստանդարտը 80%-ով դաշտային էլեկտրաէներգիա:

Գյուղի փողոցները կլուսավորեն ամռանը 21:00-ից մինչեւ 02:00, իսկ ձմռանը՝ 18:00-ից մինչեւ 01:00: Տոնական օրերին լուսավորությունը կադախովի կարտոն ամբողջ գիտեր:

«ԱԶԳ» ԸՄԲԱԹԱԹԵՐԹ
 Հրատարակչության ԻԸ Տարի
 Հիմնադիր եւ հրատարակիչ
«ԹԵԶԵՅԱՆ ՓԱԲԼԻՇՆԻՔ» ՍՊԸ
 Երեւան 0010, Համադրեցություն 47
 e-mail: azg@azg.am, azgdaily@gmail.com
www.azg.am

Գլխավոր խմբագիր
 ՅԱՎԻԴԱ ԱՎԵՏԻՅԱՆ hեռ. 060 271117
 Հավաքածուի խմբագիր (գլխավոր) hեռ. 582960, 060 271112
 Լրագրողների սենյակ hեռ. 060 271118
 Համակարգչային ծառայություն hեռ. 060 271115
Շարժողական ծառայություն
 hեռ. 060 271114, 010 529353
 Համակարգչային ծառայություն՝ «Ազգ» թերթի

Թերթի միջոցով անընդմեջ թեմային մասնակի արտադրանքները տպագրվում են մասնակի միջոցով, որպիսի հետադարձություններ կան համապատասխան խախտումները գրադար համաձայնության խախտումները են համաձայն 77 հեղինակային իրաւունքի մասին օրենքի: Նիւթերը չեն գրախոսում ու չեն վերադարձնում:

Գ արտոն յորդանները գովազդային են, որոնք բովանդակություն համար խմբագրությունը դասախոսանություն չի կրում: "AZG" Weekly
 Editor-in-chief
 H.AVEDIKIAN / phone: 374 60 271117
 47 Hanrapetoutian st., Yerevan, Armenia, 0010

Լրատվական գործունեություն իրականացնող՝ «Թեթեյան Փարլիչինգ» ՍՊԸ, Երեւան, Համադրեցություն 47: Պետական գրանցման վկայականի համարը՝ 04 Ա Ո 047261, տրած՝ 25.02.00 թ.: Թողարկման դասախոսանություն, գլխ. խմբ. 3ակոր Աւետիսյան: Ստորագրած է՝ տպագրության 21.3.2019, գինը՝ 200 դրամ, տպագրում է «Տիգրան Մեծ» հրատարակչության տպարանում՝ Արտադրանք 2:

Ազգայնականություն

Թիվ 11(420)
22 ՄԱՐՏ
2019

Նաիր 3ԱՆ

Նկատելի է, որ վերջին տարիներին գրողների նկատմամբ համայնքի հետաքրքրություն է ձեռավորվում: Տարբեր հարթակներում հանդիպում-հանարկումներ, ստեղծագործությունների ընթերցումներ, ցուցադրություններ են կազմակերպվում. առաջ մեծան բան չկար: Գրողների, արվեստագետների հորեյանները սահմանափակվում էին տուն-թանգարանների ցարխային միջոցառումներով, ու դրանով բոլոր դարսականությունները կասարված էին համարվում: Հիմա հանրության լրկալ հասվածները՝ ուսանողներ, կրստեր մասնագետներ, ուղղակի հետաքրքրվածներ, ակտիվորեն հաճախում են մեծան հանարկումների, անգամ թանգարաններում ուզում են ավելի իմանալ, քան ցուցադրված է ու ներկայացված:

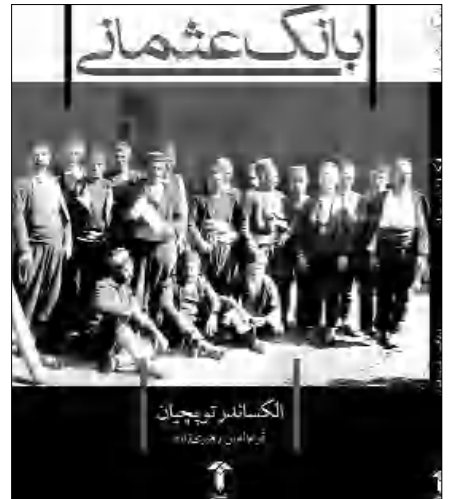
Ինչպես, 17-18 տարեկանում թողնում է Կարսը, գալիս Երեւան՝ խնամելու հայ գաղթականներին: Դեռաժի օրհորը աս մուրբ հոգու սեր գեղեցկուհի է եղել: Նա խնամելիս է եղել ժամսախոսով հիվանդ գաղթականներին: Այնքան աս են եղել ժամսախոսից մահացողները, որ խնամողները չեն հասցրել դիակները կարգուկարգունով սեղանի վրա ու ստիպած մահացածներին երկրորդ հարկից են նետել սայլերի մեջ: Այդ տեսարաններից Կարինե Զոթանյանը հոգեկան լուրջ շեղում է ստացել՝ շրջափոխվել, բայց հետո, բարեբախտաբար, բուժվել է ու աղբյուր 90 տարեկան ավելի:

Չարենցը կրկին սիրով սիրել է բանաստեղծուհի Արմենուհի Տիգրանյանին՝ կոմպոզիտոր Արմեն Տիգրանյանի քույրը, որը եղել է Հայաստանի գլխավոր դասախոս Կարգեւ Ահարանյանի (գրող Ավետիս

միրների հետ: Ուզում ենք մեծ կրթել իր ժամանակից, բերել մեր օրերն ու դրեժին մայրը այսօրվա հայացքով՝ մոռանալով, որ յուրաքանչյուր ժամանակ իր դրեժին, իր նկարչին ու կոմպոզիտորին է ծնում, ու մեծանց ժամանակի մեջ: Չարենցը համարել է, կոմունիստ լինելը երբեք ու երբեք չի կարող սվելու մեծ հանճարը, եւ դրեժ չէ խուսափել մեծ կյանքի ու ստեղծագործության բոլորակայան շեղումներից:

Մարտի 13-ին լրացավ Չարենցի ծննդյան 122 ամյակը: Կինոյի սանը կազմակերպվեց «Եղիշե Չարենց» փաստագրական ֆիլմի ցուցադրությունը: Ֆիլմը նկարահանվել է 1957 թվականին, ռեժիսոր **Հենրիկ Մարգարյան** է, սցենարի հեղինակը՝ անվանի գրականագետ **Հակոբ Սալախյանը**: «Եղիշե Չարենց» ֆիլմը նկարահանվելուց հետո երբեք չի ցուցադր-

Ալեքսանդր Թոփչյանի «Բանկ Օսոմանյան» պարսկերեն

4. Պոլսի Օսմանյան Բանկի գրավման եւ նույն ֆաղափում դրան հաջորդող հազարավոր հայերի ջարդի դրամաթյունը, հասկանալի դրամաթյունով, չարացրվեց խորհրդահայ գրողների երկերում: Անկախությունից հետո էլ կարծես չէին աստիճան խախտել այդ դրամաթյունով լուրջությամբ: **Ալեքսանդր Թոփչյան** էր միայն, որ 2008 թ. լույս տեսած իր «**Բանկ Օսոման**» վեպով վերջապես անդրադարձավ մեր դրամաթյունի այդ հիշատակի ժողովրդի մասին: Հայաստանի եւ Սփյուռքի մասնավոր բարձր գնահատեց այդ երկը՝ մասնավորապես նույնի, որ դա մեր խոսք է հայ դրամաթյունագրության մեջ: Մեկ տարի չանցած, 2009թ. վեպը՝ դասական ուղղագրությամբ, վերահրատարակվեց Բեյրութի «Արծիվ» հրատարակչության կողմից: Երկու տարի անց՝ 2010թ., թարգմանվեց ռուսերեն, այնուհետեւ ֆրանսերեն եւ ռուսերեն: Մեծան ավելացավ չորրորդ թարգմանությունը՝ դասերեն, որը լույս տեսավ բոլորովին վերջերս Թեհրանում:

Ալ. Թոփչյանը մեզ դասմեց, որ թարգմանչի՝ դոկտոր **Գավառեղիս Ռազավիզադեի** հետ ծանոթացել է 2016 թ. առնաճառ, Երեւանում: Դրամաթյունը եղել է Վահե Զաչայի «Մի դառնայն այս դարեցի մեջ»՝ ցեղասպանությանը նվիրված ծավալուն վեպը, որն իրանցի հյուրը թարգմանել էր դասերեն եւ ցանկություն հայտնել գրի ընծայագրված օրհնակը նվիրելու իր հայ գործընկերոջը, որը նույնպես այդ վեպը թարգմանել էր հայերեն եւ լույս ընծայել Երեւանում՝ 1999 թ.:

«Բանկ Օսոմանի դրամաթյունը մեծան ծանոթ էր,՝ ասում է Ալ. Թոփչյանը: Չէ՞ որ Վահե Զաչայի վեպում ընդարձակ մի գլուխ կա, որտեղ նկարագրվում են այդ դեպքերը: Ուստի իմանալով, որ ես մի անբողջ վեպ եմ գրել՝ նվիրված այդ իրադարձություններին, ինձնից խնդրեց ֆրանսերեն եւ ռուսերեն թարգմանությունները: Դարվեց, որ մա ոչ միայն ֆրանսերենից, այլեւ ռուսերենից է թարգմանում եւ արդեն ռուս մի ցարճ դասականների գործեր է թարգմանել»:

Դոկտոր Ռազավիզադեի թեհրան վերադառնալով, մի քանի օր անց, համացանցով հեղինակից արձանություն է խնդրել «Բանկ Օսոման»-ը թարգմանելու դասերեն, եւ ահա, վեպի չորրորդ թարգմանությունն արդեն սեղանին է:

Ա. Բ.

Օսոման Ռ. ԱՆՕՍՄԱՆՈՒ ՉԱՐԵՆՑ

Դրական տեղափոխված կա. գրեում գրված ու հաստատված «ճանարություններին» մարդիկ վերադառնում են մոտենում: Դա մեծանց է, որ անգամ մեր սերունդը, որ սովետական գաղափարախոսություն չի տեսել, միայն կցկտու լսել է դրա մասին, գիտե՞ դրամական, մեակութային, հասարակական կյանքի բազմաթիվ իրադարձություններ, դեպքեր ու դեմքեր տասնամյակներ ցարունակ ներկայացվել են խեղաթյուրված, հորինված, կադապրված կարծախոսությամբ: Նույնիսկ հիմա այդ միտումը ցարունակվում է, ինչ որ վախ կա, որ մինչեւ հիմա արյան հետ ինտուն է մեր երակներում, նսած է մեր ենթագիտակցության մեջ:

Եղիշե Չարենցի մասին անգամ 1980-ականների վերջերին աստեղը վախենում էին համարձակ խոսել, գրեում չգրված ճանարությունների մասին բարձրաձայնել, Չարենցի իրական կերպարի մասին բացեղիբաց խոսել: Չարենց գրողին, մարդուն էջերն են մինչեւ վերջ բացահայտել. դա աս դժվար է, որովհետեւ 1937-ից հետո մա «սե ցուցակում» է եղել: Հազվագյուտ մարդիկ են ուսումնասիրել ու բացահայտել՝ ով է եղել Չարենցի սիրելի Կարինե Զոթանյանը: Ինչպես ինքը՝ Չարենցը, այնպես էլ մա հետ թեկուզ նվազ առնչություն ունեցած մարդիկ իրականում մի-մի անհասականություն են եղել՝ հետաքրքրական, յուրօրինակ ներաշխարհով, անսովոր մղումներով: «Տաղ անձնակազմում» Չարենցը հիշատակում է Կարինե Զոթանյանին՝ Չարենցի հիշատակում է Կարինե Զոթանյանին, հերթափոխության նկատմամբ, ուզում էին ջնջել Չարենցի ամենօրյա վախերն ու դեմքերսիաները, որովհետեւ մա կանխատեսում էր իր ու իր ընտանիքի վախճանը: Թափվել են ակրոնի, մորֆիի նկատմամբ մա հակումները. չի բացատրվել՝ ինչու է դրեժ դարձել թմրամոլ: Հերթական սիրային անհաջող արկածից հետո հայտնվելով բանում՝ Չարենցին այցելում է կինը՝ Արիստիկը: Դարվում է՝ մա արտադանդային հղիություն է ունենում, որի հետեւանով էլ մահանում է: Չմայած իր մեծ ու փոքր սերերին՝ Չարենցն Արիստիկին դառնում է. մա մահն ուղղակի ջախջախել է Չարենցին ու ընկերացրել մորֆիի հետ:

Ահարանյանի որդին է) կինը: Դառնակցական դասախոսը Չարենցին չսիրելու երկու հիմնավոր դրամա ուներ՝ Չարենցը բոլորակ էր եւ իր կնոջ սիրեցյալը: Այսօր հետո Կարգեւ Ահարանյանը 1964-ին Հայաստանին է հանձնել իր կնոջ ու Չարենցի ամբողջ մասնակազմությունը:

Բացի անձնական կյանքի ոչ դարկեց էջերից, տասնամյակներ ցարունակ, մա եւ հիմա մեր գրականագետներն ու ուսումնասիրողները փորձել են խմբագրել Չարենցի ստեղծագործական, ֆաղափական նկրտումները: Սովետի ժամանակ ուզում էին ջնջել 1932-ից հետո մա աղբյուր սարսափելի հիասթափությունը բոլորակներին, կոմունիզմի, հեղափոխության նկատմամբ, ուզում էին ջնջել Չարենցի ամենօրյա վախերն ու դեմքերսիաները, որովհետեւ մա կանխատեսում էր իր ու իր ընտանիքի վախճանը: Թափվել են ակրոնի, մորֆիի նկատմամբ մա հակումները. չի բացատրվել՝ ինչու է դրեժ դարձել թմրամոլ: Հերթական սիրային անհաջող արկածից հետո հայտնվելով բանում՝ Չարենցին այցելում է կինը՝ Արիստիկը: Դարվում է՝ մա արտադանդային հղիություն է ունենում, որի հետեւանով էլ մահանում է: Չմայած իր մեծ ու փոքր սերերին՝ Չարենցն Արիստիկին դառնում է. մա մահն ուղղակի ջախջախել է Չարենցին ու ընկերացրել մորֆիի հետ:

Գաղափարախոսությունները թույլ չեն սվել, որ Չարենցին ճանաչեմք, ինչպիսին մա եղել է: Հիմա էլ է այդպես: Հիմա էլ ուսումն չեն ուզում ընդունել, որ եղել է ժամանակ, երբ Չարենցը երկվյալ բոլորակ, Լեմինի հետեւող է եղել, որ Հայաստանի փրկությունն ու աղազան կաղել է կար-

վել. այն կինոյի տուն էր բերվել անմիջապես Հայաստանի ազգային արխիվից: Ֆիլմում Չարենցից ոչ մի կար չկա. առհասարակ, ոչ մի կենդանի կար չի դադարանվել: Մինչդեռ այս ֆիլմում կան անգամ Մախիմ Գորկին, Լեմինը: 20 տրդեանց կինոժամապատկերը ծայրից ծայր գովերգում է Լեմինին, բոլորակայան հեղափոխությունը եւ Չարենցին ներկայացնում՝ որդես այդ ամենի ծնունդ ու արգասի: Ոչ ավելի: 20 տրդեանց ֆիլմում 5-6 տրդե **Սուրեն Զեչարյան** արտասանում է Չարենցի «Լեմինն ու Ալին»: Չարենցի չէ. անգամ 1957-ին, երբ դասադարսվում էին սալիմյան ռեդիոսիաները, դարձյալ Եղիշե Չարենցի անունն արտասանելը մեծ համարձակություն է եղել, իսկ մա մասին ֆիլմ նկարելը՝ մեծ խիզախություն: Համագումարների վավերագրությունները, կարմիր բանակի «սխառմների», հոկտեմբերյան հեղափոխության կարերը ֆիլմում օգտագործելու դրամաթյունը դեմքում է թույլատրվել Չարենցի մասին ֆիլմ դրամաստեյ: Իհարկե, դրեժ անունն ու ստեղծագործությունը ստրադասված էին հեղափոխությանն ու Լեմինին, բայց այդ է եղել կարգը:

Եթե մտնեմք անցնի ֆնադասել 1957 թվականին նկարահանված «Եղիշե Չարենց» ֆիլմը, մախ իրեմք՝ ազատության ու անկախության մեր ժամանակներում ճանարի Չարենցին ներկայացնելու գրական, թատերական կամ կինոյի որեւէ հաջող փորձ արե՞լ ենք: Մինչեւ հիմա միայն մի ֆիլմում է Չարենցը կերպարվել՝ «Երկունում»՝ այն էլ ոչ թե որդես դրամական անձ, հանճար, այլ որդես ֆաղափացի:

ՄԵՐ ՇԱՐՏ ՈՒ ՕՏՅԱԸ ԷԼ ՈՒՆԵՐՔ

Այս օրը թուրքականացի է, թեթև, մինչ օրս արվածն այն չէ, ինչին արժանի է մեծանուն գրողը: Ես հույս ունեմ, որ առաջիկայում այդ սխալը կօժկվի՝ ղեկավարական մակարդակով՝ Հանրապետության կամ Ազատության հրապարակում: Նույն մոտեցումն են ակնկալում նաև Կոմիտասի հիշատակի համաձայն: Նրանք երկուսն էլ մեր ժողովրդի մեծագույն ուսուցիչներից են, որոնցից անվերջ կարելի է սովորել՝ մի օր ուրիշին սովորեցնելու մոտեցումով:

Լեւոն Շամբ

Յավոք սրի, այսօր այդ համաձայնությունը իրենց ողջ շնորհիվ մերկայացված է թուրքական «Թմկաբերդի առումի» եւ «Շունն ու կասկի» հեղինակ, Կոմիտասը՝ հիմնականում՝ եկեղեցական, «սխուր» երգիչ:

Այդ ամենի դասառնությունը աս խորն են, որոնցից մեկն, օրինակ, նրանց ստեղծագործությունների՝ հանրությանը դասառն մասնագիտացված չլինելն է: Բարեբախտաբար «Սարգիս Խաչենց» եւ «Փրիմ-թինֆո» հրատարակչությունները համատեղությամբ հրատարակեցին Կոմիտաս վարդապետի մասին դասառն անմատչելի մի ֆունդամենտ, որի երկու հատվածները մեր քաղաքում էր երգահանի ուսումնասիրությունները, մեկը՝ ժամանակակիցների հուշերը նրա մասին, երկրորդը՝ նամակահանրությունները, որոնք մինչ այդ անհայտ մնացածները:

Չգարնամ, բայց, այս հարցում, Թումանյանի վիճակն ավելի բարդ է: Նրա երկերի, ակադեմի-

սարակված հասրները դասառն կերպով չի մասնատարում գրախանութներին (միայն մեկ գրախանութում կարելի է գտնել), մանրամասների մեջ չեն ուզում խորանալ, մեծանորի հետքեր էլ չեն ցանկանում փնտրել, միայն նշեն, որ գրքերը վաճառվում են հենց թանկարժեքում:

Ինչու, ժամանակն ամեն ինչ իր տեղը կգցի, եւ յուրաքանչյուրին կառնեսի սեփական խղճի հետ: Անկեղծ ասած, գրառման բուն նպատակն այլ էր, առաջաբանս երկար սացվեց, դրա «մեղավորներն» էլ Թումանյանն ու Կոմիտասն են՝ իրենց մեծությամբ: Դառնամ:

Անդրադարձա հոբեյանական 150-ամյակներին, փաստ, որ միանգամից իրենցում է Թումանյանին ու Կոմիտասին... միայն: Ինչ խոսք, այդ երկու հսկաների մասին կարելի է եւ մեծ է ամեն օր խոսել, նաեւ՝ 200, 300, 1000-ամյակներին: Նրանք իրենց ստեղծագործական ժառանգությամբ վասակել են այդ ուշադրությունը:

Հիմա հարցը՝ մեծեցեք, իսկ էր ենք շնորհավորելու կամ գրենք հիշելու մյուս հայ ակամավոր դեմքերի 150-ամյակները: Ես չեմ ուզում հավասար, որ հասարակական ու ղեկավարական մակարդակով մոռացության են մատնվել հայ մեծ դրամատուրգ, ղեկավար-հասարակական գործիչ Լեւոն Շամբն ու հայ երգիծաբանության եռանկյունու անկյուն-

ներից մեկը՝ Երվանդ Օսյանը: Ես չեմ ուզում մտածել նաեւ, որ հայ մշակույթի ղեկավարող մասնագետներն այն աստիճան են սարվել «Ֆլամենկո» դարելով, որ մոռացել են այս դեմքերին: Միաժամանակ չեն ուզում մտածել, որ նույն ասյաններում մոռացված են ակամավոր հայ ծովանկարիչ Վարդան Մախոխյանը, գրող, հայ մանկավարժական դպրոցի ակունքներում կանգնած Հարություն Թումանյանն ու մեծանուն բարերար Գալուստ Գյուլբենկյանը:

Յավալի է, բայց մեծ է ընդունել, որ մեծ անունի վերաբերմունք ենք դրսեւորում մեր մեծերի համոզմամբ:

Մեր հարեւան ղեկավարները փողով ու երազամեղերով «ագգային մեծեր» են բուծում, մեծ մեծերն իրենց ղեկավար ենք արխիվների մեջ՝ հանում փողի՝ ազգային երազների հաշվին:

Այսօր մեծ շուքով նվազում են «ժամանակակից» գրողների ծննդյան տարեառներն ու գրական կյանքի հոբեյանները, գրողներ, որոնցից աստիճանի արդիականությունը կայանում է երբեք արդիական չլինելու երազի մեջ: Բայց թող մեկն այս ղեկավարության մեջ ձեռք բարձրացնի ու ասի, որ վերջին սարիներին Հայաստանի սահմաններում դասառն կերպով անդրադարձ եղել է, ասեմ, հենց Օսյանին:

Մեծ Օսյանին ու նրա նմանները

Երվանդ Օսյան

ին դասականներ ենք անվանում: որեւէ մեկի մեծությունը է՝ ինչու դասական, ո՞րն է դասականի չափորոշիչն ու ի՞նչ չափով է դասակարգվում ղեկավարող, ժողովրդի ղարսավորությունը նրա համոզմամբ: Դասականն անցյալը չէ, սիւրբ, դասականը միշտ ներկայում է, նույնիսկ եթե նա դարձել է հազարամյակներ առաջ էլ լի է երկիրը: Դասականը միշտ արդիական է՝ իր առաջադրած գաղափարներով: Դասականը գաղափարաբան միշտ ողջ է, անմեռ: Այսօր մեծ մեծ, մեր կողմին ներկայ են Կոստան Չարյանը, որ մահացել է 1969 թ., Հակոբ Օսկանը, որ մահացել է 1948 թ.:

Մեծ ամեն օր, ամեն ժամ մեծ է լսեմ դասականներին ու սովորեմ նրանցից, լսեմ ու սովորեմ: դա է միշտ, բնական կյանքով ամրելու ճանապարհը:

ԳԵՒՈՐԳ ԳՅՈՒՆՈՒԵՅԻՆ

ԱՆՈՒՄ ԱՂԱՄՅԱԼ

«Տերտերյան Ֆեառ 2019»՝ հայ դասական երաժշտության համայնապատկեր

Այս օրը փետրվարի 20-ից մարտի 12-ը ՀՀ մշակույթի նախարարության աջակցությամբ եւ Հայաստանի սիմֆոնիկ նվագախմբի նախաձեռնությամբ ու գլխավոր դիրիժոր եւ ղեկավարության ղեկավար Սերգեյ Սմբատյանի ղեկավարությամբ կրկին մեկնարկեց Հայ կոմպոզիտորական արվեստի 10-րդ փառատոնը, որն այս օրը անվանվել էր «Տերտերյան Ֆեառ»՝ նվիրված հայ մեծանուն կոմպոզիտոր Ալվես Տերտերյանի 90-ամյա հոբեյանին:

Հայ կոմպոզիտորական արվեստ փառատոնը յուրաքանչյուր օրի ավանդաբար նվիրվում է կոմպոզիտորական դպրոցի երախտավորներից մեկի հոբեյանին Անցյալ սարիներին փառատոնի շնորհակցությունը նվազում էր Ղազարու Սարյանի, Առնո Բաբաջանյանի, Տիգրան Չուխաճյանի, Ռոմանոս Մելիքյանի, Հարո Ստեփանյանի, Գրիգոր Եղիազարյանի, Էդվարդ Միրզոյանի հոբեյանները՝ ներկայացնելով նրանց սիմֆոնիկ եւ կամերային ստեղծագործությունները:

Առհասարակ, հայ կոմպոզիտորական արվեստի հանրահռչակումն ու սարածուրը մեր օրերում ունեն վիթխարի նշանակություն՝ հաշվի առնելով այն, որ համերգային ձևերից բացի դեռևս բավարար միջոցներ եւ ուղիներ չեն գտնվում հայ կոմպոզիտորների հարուստ ժառանգությունը հանրահռչակելու համար: Նկատելի է օտարալեզու երաժշտագիտական գրականության ստեղծումը, եւ հայ կոմպոզիտորների ստեղծագործությունների լիակատար հրատարակումներն ու դրանց սարածուրը եւ այլն:

Փառատոնի հասկանալի գիծն է դարձել հայ կոմպոզիտորական արվեստի սակավ հնչող ստեղծագործությունների կատարումն ու սարածուրը՝ դրանց վրայից սրբելով մոռացության փոշին, ստեղծելով հայ դասական երաժշտությունը նորովի արժեւորելու հիմքեր:

Փառատոնն այս օրը ընդգրկում էր չորս համերգ, որոնց մասնակցում էին հայ եւ օտարերկրացի հանրահայտ երաժիշտներ:

Առաջին՝ փետրվարի 20-ի բացման համերգին ՀՀ ժողովրդական արքիստ, սոփրանո **Հասմիկ Պառյանի** մասնակցությամբ հնչեցին հայ կոմպոզիտորների արխաններ, ժամանակներ եւ երգեր: Տ. Չուխաճյանի Ալվես Մարիան, Կոմիտասի, Արմեն Տիգրանյանի, Բարսեղ Կանաչյանի, Էդվարդ Միրզոյանի, Առնո Բաբաջանյանի, Էդգար Հովհաննիսյանի, Անդրեյ Բաբաբի, Վաղարշակ Կոստյանի, Պետրոս Շուշումյանի վոկալ ստեղծագործությունները: Ծրագրում հնչեցին նաեւ Ղազարու Սարյանի 5 սիմֆոնիկ դասերները:

Այս համերգի տոնակերպության արվեստը փոխանցվելու է «Արմենակ Ուրֆանյան» բարեգործական հիմնադրամին

Երկրորդ՝ փետրվարի 23-ի համերգի ծրագրում ընդգրկված էին Տիգրան Չուխաճյանի «Անընդհատ արժան» դասառնումը եւ նվագախմբի համար (մեծակատար՝ **Լիլիթ Արսենյան**), Առնո Բաբաջանյանի թավջութակի կոնցերտը (մեծակատար՝ **Դենիս Շադոյան**), Գրիգոր Եղիազարյանի «Հրազդան» սիմֆոնիան, համերգը ղեկավարում էր դիրիժոր **Ռուբեն Ասատրյանը**:

Հասկալից մեծ է նշանակությունը Տ. Չուխաճյանի «Անընդհատ արժան» կոնցերտային դիսկոսի կատարումը, որը մեզանում դրեմիտա է, քանի որ միայն վերջին սարիներին հնարավոր եղավ ծանոթանալ եւ վեր հանել Չուխաճյանի դասառնումային եւ սիմֆոնիկ ստեղծագործությունները:

Տիգրան Չուխաճյանի «Անընդհատ արժան» դասառնումը առաջին փորձն է հայ դասական երաժշտության մեջ՝ ստեղծելու կոնցերտային ստեղծագործություն նվագախմբի եւ դասառնումային համար: Նշանակություն է դեռնում 1896 թվականին Չմյուռնիայի «Սոփր-ժինգ փոլ» թատրոնի ստեղծած Չուխա-

ճյանի առաջնորդի Աղավնի Շիրինյանի մեծակատարումը եւ արժանացել ժամանակի մամուլի բարձր գնահատանքին: Երաժշտությունն աչքի է ընկնում աբխազ, ծավալվող շարժմամբ, դասառնում է անընդհատ հոսում բնույթը՝ հաղորդելով սրանություն եւ ճկունություն: Երաժշտական նյութի ամբողջական եւ անկասկածալի հոսքը աղաղակով է ստեղծագործության կուռ կերպով մեծ ու միասնական շունչը: Երիտասարդ դասառնակահարուհի, արվեստագիտության թեկնածու Լիլիթ Արսենյանի կատարումն էլ աչքի էր ընկնում վիրտուոզ, թեթեւաստ եւ իմպարիոս ծավալմամբ՝ դասառնելով երաժշտության ճկուն եւ նրբագեղ երկրորդը:

Դիրիժոր Ռուբեն Ասատրյանն էլ նշում է. «Այսօր Հայաստանի ղեկավար սիմֆոնիկ նվագախմբի հետ երկարատեղ դադարից հետո կրկին հանդիսատեսին ենք ներկայացնում մեր արժանավոր հեղինակի՝ Գրիգոր Եղիազարյանի սիմֆոնիան Ես հաճույքով մեծ է հնչեցնեմ այն, քանի որ «Հրազդան» հայ սիմֆոնիկ արվեստի լավագույն նմուշներից է» Ի դեպ, այս սիմֆոնիան հնչել է ավելի քան 60 օրվա ընդմիջումից հետո:

Երրորդ՝ մարտի 6-ի համերգին հնչեցին Էդգար Հովհաննիսյանի Պասակալիան «Անունի» բալետից, Էդուարդ Միրզոյանի

փիչ հայտնի «Լոռեցի Սաֆոն» սիմֆոնիկ դրաման եւ Հարո Ստեփանյանի դասառնումային կոնցերտը՝ ՀՀ վասակավոր արքիստ, դասառնակահար **Արմեն Բաբախանյանի** կատարմամբ, դիրիժոր՝ Ռուբեն Ասատրյան:

Հասկանալի է կրկին հայ դասառնումային երաժշտության անհայտ գոհարների վերհանումը, ինչդիսին նաեւ Հարո Ստեփանյանի կոնցերտն է: Այս եռամսա դասառնումային կոնցերտը ստեղծվել է 1959 թվականին: Ինչդիս նշել է երաժշտագետ **Շուշումյանի Ալվանը**, այն շարունակում է հայ երաժշտության նախորդ կոնցերտների ուղիքները, ամուր հենվում է ժողովրդաերգային ինտոնացիաների վրա՝ միաժամանակ իր մեջ արձանագրելով ռուս դասական կոնցերտի ավանդույթները: Ըստ դրոֆեսոր Արմեն Բաբախանյանի, ինքը վստահ է, որ Հարո Ստեփանյանի դասառնումային կոնցերտն իր արժանի տեղը կգտնի ցանկացած դասառնակահարի նվագառնակում:

Չորրորդ՝ մարտի 12-ի երգափակիչ համերգին ՀՀ ղեկավար սիմֆոնիկ նվագախմբի գլխավոր դիրիժոր եւ ղեկավարության ղեկավար **Սերգեյ Սմբատյանի** ղեկավարությամբ հնչեցին Ալվես Տերտերյանի թիվ 7 եւ 8 սիմֆոնիաները: Հայտնի է, որ Ալվես Տերտերյանի անվան հետ է կապվում հայ սիմֆոնիկ զարգացման նոր շրջանը:

Դիրիժոր Սերգեյ Սմբատյանը Տերտերյանի արվեստը բնորոշում է ինքնատիպ, հզոր ու նորարարական, նշում է, որ նվագախումբը մեծ դասառնակահարությամբ է իրականացնում Հայ կոմպոզիտորական արվեստի փառատոնը, որի նպատակը հայ դասական եւ ժամանակակից կոմպոզիտորների արվեստը հանրայնացնելն է, ինչդիս նաեւ դրանք ձայնագրելու, թվայնացնելու միջոցով դասառնելն ու սերունդներին փոխանցելը

Գեւորգ ԳՅՈՒԼՈՒՄՅԱՆ

Օրերս Երեւանի «Օղակաձեւ այգում» աննախադեմ ձգողականությամբ ու...

ինմաճեմ ֆանդակագործներ, երաժիշտներ, գրականագետներ, հրապարակախոսներ...

«Սիրելի խորեն, դու իմ ցածր «խորեն» և մոտենում եմ գործին, արվեստի...

վիճակն ուղիղ արձագանքն է մեր ներկա հոգեկերտվածի ու արվեստի մոտեցման:

Յվ խորեն Տեր-Յարությանը միակը չէ այս մոռացության լաբիրինթոսում, մեր ժողովուրդն իր լավ ու ընթացող գավակներին...

«ԲՈՒՆ ԻՄԱՍՏՈՎ ԱՐՁԱՆԱԳՈՐԾԸ» Խորեն Տեր-Յարության

բեմադրված Յայասան, Ամերիկա, Արեւելյան Յայասան:

Խորեն Տեր-Յարությանը ծնվել է 1909 թ. ապրիլի 2-ին, Արեւմտյան Յայասանի Խարբերդի գավառի Առնաբազում գյուղում:

Կայայի որդիներ Կիրակոսին ու Յարությանին հաջորդվում է փախչելու ու աղասան զսնել Արաբկիրում: Երկու տարի հետո վերադառնալով հայրենի Ձրնձոր, նրանք ոչինչ չեն գտել, բացի իրենց այրված սան ավերակներից...

Սակայն սեղահանումն ու դժբախտությունը չէին լինում Կայայան գերդաստանին: 1914 թ. թվականին նոր թափ առած ու մեկ տարվա ընթացքում մի բովանդակ ազգ կրկ սված Յայոց ցեղասպանության ժողովուրդը միջուկավոր հայրենի հեռ ճաշակեցին նաև Խորենն ու իր հարգանքները:

Երկար տառապանքներից հետո, թուրքական արտոնի ֆարավանից մի կերպ խույս տալով, ինքնապաշտպանությամբ հայրենիք է փրկել մոտ, որդես հովիվ: Խորենի փոքր Սերիոն Տեր-Ղազարյանն իր հետագա հուշերի մեջ միտքի գրեք:

«Տարիներ անց այս փորձառությունը օգտակար եղավ Խորենի համար, երբ նա բակաուսի փայտից հասակով մեկ կերտում էր հսկա Գողիաթին հաղթող Դավթի կերտարը («Դավթի եւ Գողիաթ»): Տեախան ժամանակ մնալով ֆրեյերի մոտ, Խորենը հայտնվում է Ալեքսանդրապոլում, եւ իրենց ընտանիքի բարեկամ Սուրբ Փրկիչ ազգային հիվանդանոցի նախնական վիրաբույժ Բաղդասար Մանուկյանի օգնությամբ սեղավորվում Կարազոյազյանի արական ուրբանոցում:

1921 թ. Խորենն իր ընտանիքի հետ հայտնվում է ԱՄՆ-ի Մասաչուսեթս նահանգի Վուսթեր քաղաքում: Նույն տարվա ամռանը Խորենն իր երկու փոքր եղբայրներ հաճախում է սեղի՝ տարբեր ազգություններին ղախկանող դրոշմը:

«Մեր ուսուցչուհին օրորը Զոնվերին

եր՝ չար ու դժվարահաճ անձնավորություն...:

... Մի օր, ամերիկյան դրոշի հանդեպ երդումը տալուց անմիջապես առաջ, օրորը Զոնվերին հանկարծ արագորեն դեմի Խորենի նստարանը փայլեց, ցցվեց նրա կողմից եւ փորձեց ֆանոնով հարվածել նրան՝ բղավելով «Վերադարձիր, օտարերկրացի: Վերադարձիր այնտեղ, որտեղից եկել ես»»,- հիշում է Խորենի փոքր Սերիոնը:

Ընդհանրապես դժվար է եղել Խորենի մանկությունը: Մի անգամ դրոշի տեխաները ծեծում են նրան՝ անվանելով գնչու, թուրք, մոնղոլ եւ այլն: Դրանից հետո Խորենը որոշում է բռնցքամարտով զբաղվել՝ ինքնապաշտպանվելու նպատակով: Որոշ ժամանակ անց մեծ աղմուկ է բարձրանում. Խորենը ծեծել էր իր եղբոր արժանապատվությունը վիրավորողներին ու սեղանները օրջել նրանց վրա:

Նույն ֆաղափում աշխատանքի անցելով, Խորենը դառնում է կոչիկ մաքրող, որոշ ժամանակ անց՝ Վուսթերի «Յեռագրեր եւ լրագրեր» գործակալության համար լրագրեր վաճառող՝ Մեյն եւ Չանսլեր փողոցների անկյունում: Շատ կարճ ժամանակում Խորենը դառնում է փողոցային վաճառքի վերահսկիչ Լուիս Կահնի սիրելի տղաներից մեկը:

Յենց Մեյն փողոցն էր, որ մեծ է դառնար Խորենի ու արվեստի երջանիկ բախման անմեղ մեղավորը: Իր դրոշակալ կյանքի առավելագույնը մեկուն նա նկատեց այդ փողոցում զսնվող նկարչի խանութը: Արագ մտերմանալով նկարչի հետ, ղախանի Խորենն սկսում է ընդօրինակել նրան ու կարճ ժամանակում հաջողում զարմացնել վարդեսին. Խորենն արդեն նկարիչ էր, միաժամանակ... եւ ֆանդակագործ:

Ահա այստեղից, երբ նա նկարիչ է, ֆանդակագործ ու զուցե էլ ավելին, ասելիքը տրվում է արվեստաբանին, որ արդեն սասնյակ տարիներ լուռ է, նաև որ լուռության ղախառով այսօր Խորեն Տեր-Յարությանի նման ուղնուծուծով մշակութաստեղծ մարդը ղախադարձվել է մոռացության եւ «հույսը դրել» ինձ նման՝ արվեստի մասին թռուցիկ գիտելիքներ ու անհիմն մղորմներ ունեցող մեկի վրա:

Ես միայն կարող եմ ասել, որ այն, ինչ հիմա ղախվում է Տեր-Յարությանի շուրջը, այն է՝ մոռացություն:

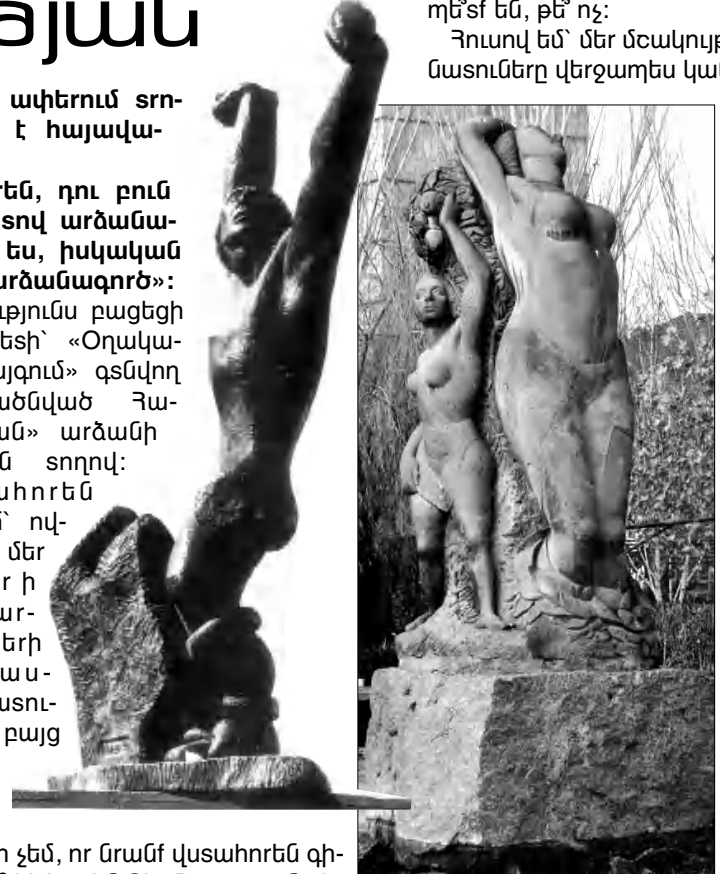
Եի՛տե՛ս է ասված՝ ձորը դասարկ, աղվեսը տեր: Այսօր, երբ Տեր-Յարությանի ղախ մարդիկ մոռացված են, երբ Սարյանին հիշում ենք լուրջ այն ժամանակ, երբ ժամադրության ենք գնում նրա անունը կրող այգում, երբ Բաբաջանյանն ուղղակի ընդգծված արծվաթով ֆարակերտ է, երբ Թումանյանը «Շաուրմա» է, երբ Կոմիտասը փողոց է եւ այդպես շարունակ, մեր գլխին են թափվել

օտար ավերում տրվում է հայավարի...:

Խորեն, դու բուն իմաստով արձանագործ ես, իսկական հայ արձանագործ:

Գրությունը քաղցեցի վարդեսի՝ «Օղակաձեւ այգում» զսնվող «Վերածնված Յայասան» արձանի մասին տղով: Վստահորեն գիտեմ՝ ովքեր են մեր երկրի հուշարձանների ղախաստիանները, բայց

վստահ չեմ, որ նրանք վստահորեն գիտեն՝ ով է Խորեն Տեր-Յարությանը եւ ինչ է նշանակում Վերածնված Յայասան: Այդ արձանի զաղափարն այնքան խորն է, այնքան ազգային, որ նրա ներկա

կոչված են եւ բազմաթիվ հանրապետական մոռացյալներին հեռ ղախաճառ ու շարժան գնեմ նաև Խորեն Տեր-Յարությանին, մի խոսքով արվեստագետի, որն իր արձանների ու ֆանդակների ողջ հավաքածուն բերեց ու նվիրեց Վերածնված Յայասանին: Նույնանուն այդ արձանը լված է այսօր Օղակաձեւ այգու կեղծոց ջրավազաններից մեկում, Գրիբոյեդովի արձանի հետնամասում, նորանանուկ Յայասանի խորհրդանիշ հայ ղախանու կրտսե անդամով...:

Հայ արվեստագետի գործերը Փարիզի «Գրան պալե»-ում

Փետրվարի 13-17-ին Փարիզի «Գրան պալեում» (Գեղեցիկ արվեստների մեծ ղալաս) կայացել է «Յամենմասություններ - 2019» խորագրով ցուցահանդեսը Ֆրանսիայի նախագահ Էմանուել Մակրոնի բարձր հովանավորությամբ: Ցուցահանդեսին մեկական ստեղծագործությամբ մասնակցել են նկարիչներ ամբողջ աշխարհից: Յայասանը ներկայացել է երեանցի արվեստագետ Սարգիս

Սահակյանի արքայական կապով: Մեզանում ճանաչված հմուտ ոսկերիչը առաջին անգամ է հանրությանը ներկայացել իր գեղանկարչական աշխատանքով, այն էլ միանգամից՝ Փարիզում եւ իր ծննդյան 70-ամյակի օրը:

Սարգիս Սահակյանը ծնվել է 1949-ին Թբիլիսիում, 1968-ին ավարտել է Երեւանի Գեղարվեստի ուսումնարանը, 1979-ին՝ ԵՊՅ արվեստաբանության բաժնը: Ցուցահանդեսների մասնակցում է 1972-ից: Յայսնի է իր նրբաշուք ոսկերչական եւ արծաթագործական աշխատանքներով, որոնց ռճը մոտ է աշխարհահռչակ Կառլ Ֆաբերժեին: Սարգիս Սահակյանն ունեցել է անհասկանալի ցուցահանդեսներ Ռուսաստանում, Գնդկաստանում, Գուադալուպայում, ԱՄՆ-ում, Ճապոնիայում: Նրա մի շարք ստեղծագործություններ ընդգրկվել են Յայասանի եւ Մոսկվայի դեկորատիվ-կիրառական արվեստի թանգարաններում: Սույն թվականի մայիսի 13-20-ին Յայասանի Նկարիչների միությունում առաջին անգամ կցուցադրվեն Սահակյանի կապները:

Ա. Բ.

ԱՐԾԿԻ ԲԱՆՉԻՆՅԱՆ

Թորգոն Մուկետյան. «Բոլոր տղամարդիկ կարող են կատարել արևելյան մենապարեր»

Նյույորքի Թորգոն Մուկետյանը դարձել է մեծակույթի դեսպան: Նրա «Թորգոնադա» մեծակույթային կազմակերպությունը դարձրել է նորից մեծակույթային դիվանագիստության կարեւոր, սակայն անսեպական մի գործիք՝ ավելի ավանդական, բայց ձայնողական մեթոդների համեմատությամբ: Նրա դարձյալին նախագծերը, որոնք արժանացել են մի շարք դրամաբանական, յուրօրինակ մեթոդներում են արվեստի եւ դիվանագիստության աշխարհում: Նյու Յորքի Արվեստի Հիմնադրամը նրան անվանել է արժանավոր ունակություններով օժտված Վերածննդի արվեստագետ, որը փոխել է դասախոս է, դերասան, դարձրել է, երգիչ, մեծակույթի դեսպան, հեռագոտող եւ բազմալեզվագետ: Մուկետյանն ամերիկյան համալսարաններում դասախոսություններ է կարդացել Հայոց ցեղասպանության վերաբերյալ, իսկ նրա «Հայոց ցեղասպանությունը եւ միջազգային իրավունքը» հոդվածն ընդգրկվել է 2016-ին Քեմբրիջի համալսարանի հրատարակած «Հակադրությունները ծնված հանրություններ» ժողովածուում: Թորգոն Մուկետյանն արժանացել է միջազգային գիտությունների դոկտորի եւ միջազգային հարաբերությունների մագիստրոսի կոչման: Նրա «Թորգոնադա» կազմակերպությունը դասընթացներ է վարում արևելյան մենապարի եւ մեծակույթային դիվանագիստության վերաբերյալ:

Եւրոպայում, ազդերի արժանի կարողություն է նրա գեղ ձեռքեր: -Ուրեմն ես էլ այսուհետ այդ դասընթացը կկոչեմ արևելյան մենապար... Պատմի՛ր, խնդրեմ, ինչպես սկսեցիր զբաղվել դրանով: -Երբեք չէի մասկերացնի, որ մի օր դարձաւ կոլորադո: Մանկությանս օրերն էին երազում էի դառնալ փոփ երգիչ, այդ դրանում էր, որ 21 տարեկանում տեղափոխվեցի Նյու Յորք: Գործի էի անցել կանանց հագուստի խանութում որդես դասընթացի աշխատող: Այնտեղ իմ մարմնակազմի գործընկերներն անընդհատ լսում էին արաբական երաժշտություն, որի մեջ էլ մի քանի խանդավառությամբ օր-օրում էի ազդերս: Մի օր աշխատակիցներից մեկն ինձ ասաց. «Դու այնքան դուրս ես գալիս, որ դու թուրք չես»: Ես ծիծաղելով դասախոսեցի, որ նա սխալվում է: Այդ ժամանակ որդես երգիչ ես գնում էի լսումների ու նաեւ սկսել էի դերասանական արվեստ սովորել: Դերասանական լսումներից մեկի ժամանակ ծանոթացա երջանակահիշատակ դուրսագաղթի Սերենա Վիլյամսի հետ, որին հարցրի, թե նա ճանաչո՞ւմ է արևելյան մենապարեր կասարող արհեստավարժ դարձի, որը կդարձաւ ինձ համար: Այդ ժամանակ ես չգիտեի, որ զոհմարդիկ կանանց դերասանություններում կարող են արևելյան մենապար կատարել: Սերենան ինձ տեղեկացրեց լեզվաբան դուրսագաղթի Սորոկոյի եւ նրա հովանավորյալ Թարիթ Սուլթանի մասին, որոնք էլ դարձան իմ ուսուցիչները: Ես սիրահարվեցի արևելյան մենապարին ու երաժշտությանը, եւ այդպես ամեն ինչ ընթացավ... -Ի՞նչ ես կարծում, միայն ոչ միայն զոհմարդիկ են ի վիճակի կատարել արևելյան մենապարեր: -Կրկնելով իմ տեսակետը կարծաբանություն մասին՝ նշեմ, որ բոլոր զոհմարդիկ էլ կարող են կատարել արևելյան մենապար, քանի որ դա արվեստի ձև է: Ընդհանուր առմամբ, արվեստը բաց է բոլորի համար՝ անկախ սահմաններից, կրոնից, սեռից, ֆառափական հայացքներից, սեռական կողմնորոշումից եւ այլն: Արվեստում սահմաններ չկան: Այնպես որ, սահմանափակելով արևելյան մենապարի արվեստը ոչ միայն զոհմարդկանցով՝ ի հակադրություն մաշոնների, նույնիսկ է, թե լինել, որ այդ դարձվալով է միայն գիրով կամ խոսքով ազդերով կանանց՝ ի հակադրություն միհարների... -Ո՞րն է քո բեմական կյանքի ամենավառ փորձառությունը: -Երբ 2016-ին Ներին Մանիեթը մեծակույթային խորհուրդ

դարձեց ինձ «Թորգոնադա» կազմակերպությունը ստեղծագործական ներգրավվածության դրամաբանական ֆինանսավորելով իմ առաջին «Ռադո առանց սահմանների» Միջին Արևելյի դարձեց իմ փառասունը: Դրան հետևեցին մի քանի ավելի հեղինակավոր դարձումներ իմ մի քանի դարձյալին նախագծերի համար: Թորգոնադան օտար չէի հետադարձ կազմակերպություն է, որն աջակցում է մեծակույթային դիվանագիստության մեջ արվեստի ներգրավվածությանը՝ դարձնելով դասընթացների, մեծակույթային փառասունների, օտար լեզուների դասընթացների, ցեղասպանության կանխարգելման, դերասանական արվեստի եւ գիտական հետազոտությունների միջոցով: Մեր կազմակերպության կայքէջն է՝ www.torkomada.weebly.com:

«Ձանի որ իմ սխալների կանգները «վարակվում են» լեզուներով այնպես, ինչպես որ ոճան վարակվում են գրիչով: Ես ծնվել եմ մեծացել եմ Բուլղարիայում՝ քաղաքական բազմաթիվ մեծակույթներով: Հասակ եմ առել բուլղարացի գնչուների եւ թուրքերի հետ՝ սովորելով նրանց մեծակույթ ու լեզու: Բուլղարիայի աշխարհագրական դիրքը հիանալի է, այնտեղ Արևելքը հանդիպում է Արևմուտսին: Երբ մեծացա, ծանոթացա միջազգային երաժշտության եւ արվեստի հետ, սարական դորոցում սովորեցի հայերեն, ռուսերեն եւ անգլերեն: Զուգում ուսանելիս սովորել եմ գերմաներեն, թուրքերեն, արաբերեն, իսպաներեն, ֆրանսերեն, դարձեցին, դարձեցին, դարձեցին, դարձեցին: Զմայած բազմալեզվագետի լեզուները՝ ես վաղից չեմ խոսում իմ սովորած բոլոր 23 լեզուներով: Եթե հնարավորություն ունենայի՝ կայցելեի աշխարհի յուրաքանչյուր երկիր ու կսովորեի բոլոր լեզուները: Զուգում դասընկերներս ինձ անվանում էին լեզվական «անորմալություն»: Գրադարանի օտար լեզուների բաժնում ես համարյա դարձել էի կահույքի մի մասը: Նյու Յորքի Զաղափային ֆուլբրայթը հարցազրույցի ժամանակ ինձ հարցրին, թե ինչ լեզվով եմ երազ տեսնում: Ներկայումս սարքեր ամերիկյան համալսարաններում եւ ուսուցանում եմ արաբերեն, անգլերենը որդես երկրորդ լեզու եւ իսպաներեն: -Դու ունես հայկական հիմնավոր անուն, շատ գեղեցիկ, բայց մեր մեջ՝ հազվադեպ: Որտեղից ես քո անունները: -Իմ բախտը բերել է՝ մեծանալով ֆեզ զորավոր կանգնող ուժեղ հայ համայնքում, որտեղ սովորել եմ հայոց լեզուն, հանդես եմ ելել եկեղեցու երգչախմբում, մասնակցել հայկական թատերական ներկայացումներին, արժանացել հայ դրամայի, ուսումնասիրել Հայոց ցեղասպանությունը եւ այժմ հրավիրվում եմ դասախոսություններ կարդալու Ցեղասպանության մասին ամերիկյան համալսարաններում: Ինձ անվանակոչել են իմ հայ դարձյալի անունով, որը, հիշում եմ, խախտում էր իմ անգլերենի ուսումը՝ ամեն անգամ բարձր գնահատական ստանալիս ինձ տալով դրամական փոփոխություններ: Եղիսաբեթ սասիկա մի քանի լեզու էր խոսում, նա ինձ սովորեցրեց թուրքերեն եւ գնչուերեն, երբ աղոթել էի նրա մոտ: Պարտիկիս ընթացիկը Մուկետյանը, սասիկիս ծնողները՝ Օրթազյուրից, Կոստանդնուպոլիսից: Կյանքումս փայլալից լավագույն հիշատակներն են ընթացիկս հետ

-Թորգոն, ուսումնասիրելով սփյուռքահայերի մասնակցությունը միջազգային դարձյալին մեծակույթի առաջնությունը՝ քո մասին գիտեմ որդես դուրսագաղթի: Կին ուսիկանը համախա ավելի նորմալ է ընկալվում, քան զոհմարդ դուրսագաղթը: Ի՞նչն է առանձնահատուկ այդ մասնագիտությամբ զբաղվող զոհմարդու համար: -Ցավով, մեծ ամոլում եմ մի աշխարհում, որը լի է կարծաբանությամբ, որտեղ բոլորը լի են համարվում որոշակի նորմալ՝ նորմալ համարվելու համար: Զմայած եթե մեկը փորձի դուրս գալ այդ սահմանափակող կարծաբանություններից, կհասկանա, որ դուրսագաղթի մասնագիտությունը նորմալ է: Թեեւ լրացվածից զուրկ եմ ավելի շատ գործածվում է «դուրսագաղթ» եզրը, արվեստի այս հնագույն ձևը համախ կոչում են արաբերեն «նադա Երբ»՝ «արևելյան դար» սերմինով: Մյուս կողմից, դուրսագաղթ սերմինն անորոշ է, քանի որ այդ դարձյալը ներառում է ոչ միայն դուրսը՝ որովայնը, այլև իրանը, ազդերը, ձեռքերը եւ որովայնի մկանները: Արաբական մեծակույթում արևելյան մենապարը գործածական է երկու սեռի համար էլ, քանի որ նման է ուրիշ համայնքի դարձերին, ինչպիսին են մերենգեն՝ Դոմինիկյան Հանրապետությունից, կաթակը՝ Հնդկաստանից, կամ ֆոչարին՝ Հայաստանից: Երկու սեռի համար նախատեսված մյուս դարձերի նման արևելյան մենապար կատարող զոհմարդը լի է օժտված լինի բազմաթիվ հակություններով՝ դիմացկունություն, էներգիա,

դարձեց ինձ «Թորգոնադա» կազմակերպությունը ստեղծագործական ներգրավվածության դրամաբանական ֆինանսավորելով իմ առաջին «Ռադո առանց սահմանների» Միջին Արևելյի դարձեց իմ փառասունը: Դրան հետևեցին մի քանի ավելի հեղինակավոր դարձումներ իմ մի քանի դարձյալին նախագծերի համար: Թորգոնադան օտար չէի հետադարձ կազմակերպություն է, որն աջակցում է մեծակույթային դիվանագիստության մեջ արվեստի ներգրավվածությանը՝ դարձնելով դասընթացների, մեծակույթային փառասունների, օտար լեզուների դասընթացների, ցեղասպանության կանխարգելման, դերասանական արվեստի եւ գիտական հետազոտությունների միջոցով: Մեր կազմակերպության կայքէջն է՝ www.torkomada.weebly.com:

դարձեց ինձ «Թորգոնադա» կազմակերպությունը ստեղծագործական ներգրավվածության դրամաբանական ֆինանսավորելով իմ առաջին «Ռադո առանց սահմանների» Միջին Արևելյի դարձեց իմ փառասունը: Դրան հետևեցին մի քանի ավելի հեղինակավոր դարձումներ իմ մի քանի դարձյալին նախագծերի համար: Թորգոնադան օտար չէի հետադարձ կազմակերպություն է, որն աջակցում է մեծակույթային դիվանագիստության մեջ արվեստի ներգրավվածությանը՝ դարձնելով դասընթացների, մեծակույթային փառասունների, օտար լեզուների դասընթացների, ցեղասպանության կանխարգելման, դերասանական արվեստի եւ գիտական հետազոտությունների միջոցով: Մեր կազմակերպության կայքէջն է՝ www.torkomada.weebly.com:

դարձեց ինձ «Թորգոնադա» կազմակերպությունը ստեղծագործական ներգրավվածության դրամաբանական ֆինանսավորելով իմ առաջին «Ռադո առանց սահմանների» Միջին Արևելյի դարձեց իմ փառասունը: Դրան հետևեցին մի քանի ավելի հեղինակավոր դարձումներ իմ մի քանի դարձյալին նախագծերի համար: Թորգոնադան օտար չէի հետադարձ կազմակերպություն է, որն աջակցում է մեծակույթային դիվանագիստության մեջ արվեստի ներգրավվածությանը՝ դարձնելով դասընթացների, մեծակույթային փառասունների, օտար լեզուների դասընթացների, ցեղասպանության կանխարգելման, դերասանական արվեստի եւ գիտական հետազոտությունների միջոցով: Մեր կազմակերպության կայքէջն է՝ www.torkomada.weebly.com:

հայկական ավանդույթների ու տների նշանը՝ կիրակի օրերին այցելելով եկեղեցի, վայելելով հայկական համեղ կերակուրները: 2013-ին ես դաժնով ունեցա աշխատել որդես Ցեղասպանության գծով խորհրդատու եւ լեզուների մարզիչի օգնական Ֆաթիհ Ափրին «Մոլին» ֆիլմի համար: Ցանկանում եմ երախագիտությանը ցել ինձ կրթաբաժնակ շնորհած ամերիկյան հասարակություններին, որոնք են՝ Հայ-ամերիկյան ուսանողական միությունը, Հայ օգնության միությունը, Հայ կրթական հիմնադրամը, Պոլսահայերի միությունը, Հայ օգնության ֆոնդը եւ Նյու Յորքի Սուրբ Իսազ հայկական եկեղեցին: Նմանապես, ես շնորհակալ եմ ֆեզ՝ մերկայացնելու համար ինձ երեք տարի առաջ լույս տեսած ֆո «Հայերը համաշխարհային դարձյալեսում» գրքում: -Խնդրեմ, Թորգոն: Ի դեպ, ամերիկահայ դարձյալների մեջ եղել են եւ կան արևելյան մենապարերի ոչ ֆիզիկալ հմուտ կատարողներ: Մեր հայրենակիցները համախ չեն հանդուրժում մեր կանանց կողմից արևելյան մենապարի կատարումը, այլևս չափազանց զոհմարդկանց մասին: Ինչպե՞ս են հայերն ընկալում քո աշխատանքը: -Ես չեմ դարձել մեծ թվով հայերի համար, բայց գիտեմ, որ որոշ մարդիկ հավանություն չեն տալիս աշխատանքին, ինչը լավ է: Այնուամենայնիվ, հուսով եմ, որ մի օր նրանք կկարողանան բաց արժեք եւ մտքով դուրս գալ սահմանափակ կարծաբանություններից եւ գնահատել արևելյան մենապարի արվեստն ու աշխարհում նրա ունեցած ներդրումը: Ինչպե՞ս ասել է Էմմա Գոլդինը. «Եթե ես չեմ կարող դարձել, ինձ դեմ է ձեռնարկությունը»: -Բալետի դարձյալի բեմի կյանքը կարճ է: Իսկ արևելյան մենապար կատարողների: -Ես երախագաղթ եմ այն հնարավորությունների համար, որոնք ունեցել են որդես արևելյան մենապար կատարող եւ զբաղված եմ իմ հետագա ծրագրերով: Պատրաստվում եմ իմ չորրորդ ամենամյա Մեծավոր Արևելյի դարձյալին փառասունին Նյու Յորքում՝ «Պար մեծակույթային դիվանագիտության մեջ» օտարով: Այսօրվա ԱՄՆ-Մեծավոր Արևելյի խոցելի հարաբերություններում, որտեղ երկուսն էլ կարիք ունեն ոչ թե աղափարագրի, այլ բուժման, արևելյան մենապարը կարող է դիվանագիտական գործի դառնալ միջազգային հարցերում: Հիմա նախադասարանում եմ իմ մրցանակակիր դարձյալին ներկայացնումը՝ «Ռադո հեղափոխությունը» եւ աշխատում եմ մի մեծ դարձյալին նախագծի վրա՝ 1950-70-ական թվականների եզրից սկսած երաժիշտների եւ դարձյալների կենդանի երաժշտությամբ: Միաժամանակ դասախոսում եմ Նյու Յորքում կայանալիք եզրից սկսած «Շաբաթ» խոսքի դարձյալին երեկոն: Փորձում եմ բացել օտար լեզուների իմ սեփական դորոցը, գիրք գրել «արևելյան երաժշտությունը մեծակույթային դիվանագիտության մեջ» թեմայով, հանդես գալ մի շարք մյուս դասախոսություն-ցուցադրություններով իմ թեկնածուական ամենամյա լույս տեսնող արձանագրության վրա...

«Ինչ ես կարծում, միայն ոչ միայն զոհմարդիկ են ի վիճակի կատարել արևելյան մենապարեր: -Կրկնելով իմ տեսակետը կարծաբանություն մասին՝ նշեմ, որ բոլոր զոհմարդիկ էլ կարող են կատարել արևելյան մենապար, քանի որ դա արվեստի ձև է: Ընդհանուր առմամբ, արվեստը բաց է բոլորի համար՝ անկախ սահմաններից, կրոնից, սեռից, ֆառափական հայացքներից, սեռական կողմնորոշումից եւ այլն: Արվեստում սահմաններ չկան: Այնպես որ, սահմանափակելով արևելյան մենապարի արվեստը ոչ միայն զոհմարդկանցով՝ ի հակադրություն մաշոնների, նույնիսկ է, թե լինել, որ այդ դարձվալով է միայն գիրով կամ խոսքով ազդերով կանանց՝ ի հակադրություն միհարների... -Ո՞րն է քո բեմական կյանքի ամենավառ փորձառությունը: -Երբ 2016-ին Ներին Մանիեթը մեծակույթային խորհուրդ